

# Egyén a csoportban

Lawrence Schulman

In: *Schulman, L.: Skills of Helping Individuals and Groups. Hasca, Ill.: F.E. Peacock Publishers, 1979, pp. 265-292 "Working with the Individual in the Group".*

A csoportmunkában - Schwartz értelmezése szerint - két kliens van: a csoport és az egyén. E fejezetben és a következőben mesterségesen szétválasztjuk a két klienst a közöttük lévő kölcsönhatás mélyebb megértése érdekében. Jelen fejezetben az egyénnel, mint csoporttaggal foglalkozom, és közelebbről megvizsgálom, hogyan jut kifejezésre a kliens személyisége a csoportos interakcióban. A szerep fogalmát alkalmazzuk arra a módra, ahogyan az egyének személyisége a csoportos interakció részévé válik. Leírjuk az egyéni és csoportos kapcsolatok számos gyakori mintáját, és ezeket példákkal illusztráljuk (pl. bínbak, devians, defenzív, hallgatólagos tag). Azonban amikor ezeket az egyéneket közelebbi elemzés céljából egymástól elkülönítve szemléljük, világossá válik, hogy lehetetlen megérteni az egyéneket anélkül, hogy a csoportos interakció összefüggésében vizsgálhánk őket.

## A szerep fogalma egy dinamikus rendszerben

Ezen fejezet két központi fogalma a "szerep" és a "dinamikus rendszer". Ackerman leírja, hogy általában milyen értelemben használják a "szerep" fogalmát, majd megadja saját definícióját.

A szociológia, a szociálpszichológia és az antropológia speciális fogalmak és eljárások tágán közelíti meg a szerep problémáját. Két kitilombó értelemben alkalmazhatjuk a terminust: mint a személy "szerepét" egy meghatározott, ideiglenes társas helyzetben, vagy mint az egyének a társadalomban betöltött jellegetes "szerepét", amelyet a társadalmi osztály-hovatartozása határoz meg. Pszichodinamikus megközelítésben én a következőképpen használom a fogalmat: a szerep a személyiség adaptációs részét jelenti egy meghatározott cselekvés közben. A "társas szerep" el

azonos jelentésűnek tekintem a "társas én" vagy más szóval a "társas identitás" működésével egy bizonyos élethelyzetben (Ackerman, 1958).

Ackerman szerint az egyének van egy személyes "belső én"-je és egy társadalmi - a társas énteljesben megjelenő - "külső én"-je, az utóbbi a személyiség kifelé orientált aspektusait hangsúlyozza. Én a következő értelemben használom a társas szerep fogalmát. Amikor a kliens egy csoporthoz csatlakozik, "külső énjüket" mutatják, így alkalmazkodnak a csoportban megjelenő feszültségekhez és igényekhez. Cselekvési mintáik "társas szerepjüket" tükrözik. Ackerman úgy véli, hogy a "belső én" és a "külső én" közötti disharmónia feszültség forrása lehet. Számos értelemben, a csoportvezető szociális munkás feladata az, hogy segítsen az egyéneknek megtalálni a módot arra, hogy szabadon kifejezzék "belső énjüket" a csoportban. E fejezet központi gondolata az, hogy minden egyén magával hoz a csoportba egy-egy elkülönült sémát arra, ahogyan egyéni személyiségét társas cselekvéssé alakítja át.

A másik fő gondolat az, hogy a csoportot "dinamikus rendszernek" kell tekinteni, amelyben minden rész (tag) mozgását a többi rész (tag) mozgása befolyásolja. Ez a gondolat Kurt Lewinről származik, aki sokan a csoportdinamika atyjának tekintenek (Lewin, 1935, 1961). A tagok magunkkal hozzák "belső énjüket" - ahogy Ackerman írja - ebbe a "dinamikus rendszerbe", és a "társas szerep" az az egyéni mód, ahogyan az egyén alkalmazkodik a csoport által felfogott elvárásaihoz. Ez az alkalmazkodási folyamat szükségesszerű minden csoporttag esetében és a modell így válik a csoportban megnyilvánuló egyéni társas interakció általános formulájává. Én azonban elsősorban azokkal az interakciós mintákkal fogok foglalkozni, amelyek speciális társas szerepeket alakítanak ki a csoportban és amelyekre különös figyelmet kell fordítani a csoportvezetőnek.

A rögzült társas szerepeket könnyen illusztrálhatjuk egy formális szerepzet, például lakók egyesületének bemutatásával. Az egyesületnek meg kell fogalmaznia azokat a feladatokat, amelyek a működéshez feltétlenül szükségesek és amit a tagoknak el kell látniuk. Például az egyesületnek szükeg meg lehet ehözre, titkárra, pénztárosra és programfelelőre. Ezek a csoportszerepek funkcionálisan szükségesek és nélkülözhetetlenek a hatékony működéshez. Mindentki, aki ezek közül valamilyen szerepet elvállal, rendelkezni saját elkötelezéssel erről a társas szerepről. Például, nagyon különösen fontos elvárható be az elnök szerepét az egyes tagok, attól függően, hogy milyen társas kapcsolatokban milyen tapasztalataink vannak, hogy milyen a személyes hátterünk, milyen készségekkel rendelkeznek, milyen az iskolai végzettségük. Mivel a csoport dinamikus rendszer, az elnöknek a saját



szerepéről alkotott képét és annak megvalósítását a csoport egészének és az egyes tagoknak a szerepfelfogása is befolyásolja. Az elnök tevékenységét a következő tényezők kölcsönhatásának eredményeként lehet leírni: az elnök szerepét betöltő személy felfogása arról a társas szerepről, mi az elnök szerepe a csoport meghatározása szerint; a csoport és a tagok közötti alakuló dinamikus kapcsolat.

A most leírt szerepek formális természetűek. Ezen kívül minden csoport létrehoz további szerepeket munkája elősegítésére, bár ezeket nyíltan nem fogalmazták meg. Például, egy csoportban, ahol a szociális munkás a beszélgetést "kísős" vezetőként irányítja, megjelenhet egy vagy több "belső" vezető, akik vezetői szerepet vállalnak csoportban, általában az életben is olyan társas szerepet töltenek be, amely magában foglalja ezt a funkciót. A csoporttagok a belső vezetőnek adott pozitív reakcióik által ösztönzik őket arra, hogy magukra vállalják ezt a fontos szerepet. De kialakulhatnak a csoportban olyan funkcionális szerepek is, amelyek nem konstruktívak, és a csoport rossz alkalmazkodását jelzik az adott helyzethez. Ilyen például a bűnbak szerepe, amit majd részletesen tárgyalunk ezen fejezet következő részében. Egyelőre elmondható annak alapján, hogy benne vélik felfedezni azokat a személyiségvonásokat, amelyeket a tagok önmagukban leginkább gyűlölnék, vagy amiktől a leginkább félnék. Pl. tizenéves fiúk csoportjában a tagok nem identitásukkal kapcsolatos bizonytalanságaik miatt, bűnbaknak választják azt a társukat, akinek természetesen nem választott szerepe. Nem szokás önként jelentkezni ezek keresni bűnbaknak, belső vezetőnek, devianus tagnak. Azonban ha a csoportnak szüksége van ezekre a szerepekre, rejtejt, informális módon megtalálja azokat a tagokat, akik majd betöltik őket. A bűnbak megjelenésének diszfunkcionális aspektusa az, hogy lehetővé teszi a csoporttagok számára, hogy a saját gondjaikkal és érzéseikkel való szembenézés helyett, vetítsék azokat ki a bűnbakra. A bűnbak viszont rendszerint nehezen követhető módon nyilvánalkozik erre a szerepre, mivel ez összhangban van a saját "társas szerepéről" kialakult felfogásával. A csoporthoz való ilyen alkalmazkodás egyaránt diszfunkcionális a bűnbakul választott egyén és a csoport egésze számára. A csoport dinamikus rendszerként történő felfogása segít megérteni a bűnbakképzés folyamatának dinamikáját.

A következőkben a csoportokban kialakuló informális szerepekről lesz szó: a bűnbakról, a devianus tagokról, a belső vezetőkről és az ún. kapuőrökről. Ezen kívül megvizsgáljuk, milyen szerepet töltenek be a csoportban a defenzív, a hallgató vagy túl sokat beszélő (monopolizáló) tagok. Minden esetben

figyelmiünk középpontjában az áll, hogy az egyes tagok társas szerepvállalásai a csoportban milyen dinamikai folyamatokat tükröznek. Ezenkívül részletesen tárgyaljuk és példákkal illusztráljuk azokat a csoportvezető szociális munkás készségeket, amelyek szükségesek az egyénnel való foglalkozáshoz csoporton belül.

## Bűnbak a csoportban

A csoporton belüli szerepek tárgyalását a bűnbakkal kezdjük, mivel ez az egyik legegyszerűbb szerep, és ugyanakkor az egyik legsúlyosabb problémát okozza a csoportmunka során. Akár nyílt bűnbakképzésről van szó gyermek- és kamaszok csoportjaiban, akár észrevételenebb típusú bűnbakképzésről felnőtt csoportjaiban, hatása jelentős a csoporttagokra és a szociális munkásra egyaránt. Miközben részletesen foglalkozunk ezzel a szereppel, kulcsfontosságú fogalmakat vezetünk be a csoportban betöltött társadalmi szerepekkel és a csoportvezető szociális munkás feladataival kapcsolatban. Ezek a központi gondolatok ismét felbukkannak majd, amikor a többi szerepről lesz szó. A bűnbakképzés tárgyalása így általános modellként szolgál majd a csoportban betöltött egyéni szerepek elemzéséhez.

Erről a dinamikáról Gartland és Kolodny ír, érdekes elemzést adva a bűnbakképzés gyakorlatban megnyilvánuló formáiról.

Fontosnak jelenség sem okoz több szorongást egy külső megfigyelő számára, mint a bűnbakképzés. A mélyen gyakran erősnek van - a felszínen ez általában nem jelenik meg - , ami nyilvánvalóan minden etikélesi normának, melyeket társadalmunk magáénak vall. Amikor a szociális munkás a csoportban szembekezdíti a bűnbakképzéssel, mintha primitív érzések, a bosszú és a gyűlölet világra sodorná magát, morbid főpntengésbe merül az igazságigalan sorstól, amely az egész csoport gyöngérenk, a másikat pedig erősen rendelle (Gartland-Kolodny, 1967).

Erről a jelenségről szóló egyik korai cikkemben foglalkoztam azzal a gyakorlattal, amikor a szociális munkás oly módon avatkozik be a bűnbak és a csoport közötti interakcióba, hogy eleve elvágja mindkét fél előtt a probléma megoldásának felé vezető utat (Shulman, 1967). Gyakran a szociális munkás megpróbálja megvédeni a bűnbakot a csoport támadásától, és ezzel pusztán azt éri célra, hogy az ellenségesség még leplezettebb formákat öl. Az igazságosságra való hivatkozás, vagy egy olyan kérés, hogy adjanak a csoporttagoknak még egy lehetőséget, általában nem segít. Ennek eredményeképpen a szociális munkás továbbra is a bűnbak megsejtődik, a csoporttagokat pedig bűntudat győzti. A következő példán jól szemlélteti a dilemmát. Kamasz fiúk bentlakásos



othonában történt az eset, hogy John a csoport a bűnbakja lett kis temete, feszélyzettsége, ügyetlensége és félrehúzódo viselkedése miatt. A minta John érkezése után hamar kialakult. Ő maga keveset tett megakadályozására, sőt néha szinte kiprovokálta. Rendszerint úgy reagált, hogy elírta magát és elfutott. A következő eset a bentlakásos otthon halljában történt. John ott téblábolt, és megpróbált bekapcsolódni a heccelőző beszélgetésbe.

LOU: Mi a francért nem húzol el innen, hiszen látod, hogy zavarasz?

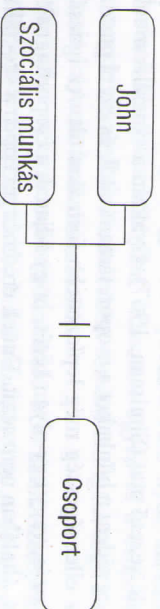
FRANK: Igen, John, te olyan görény vagy, nem akarom, hogy körülöttem sündörögj, látni sem bírom a képedet. (John nem megy el, csak lehajítja a fejét és bánatos arcot vág.)

SZOCIÁLIS MUNKA: Srácok, ne gyötörjétek már John, hiszen nem zavar benneteket. Miért estek mindig neki?

LOU: (védekezően) Ő egy hernyó. Maga nem is tudja, milyen. Az iskolában is így viselkedik, és mindenki utálja!

SZOCIÁLIS MUNKA: Lehet, hogy az iskolában ez folyik, de itt nem! (A fiúk mérgesen dörmögnek az orruk alatt arról, hogy "később majd elkapják", és kimennek a hallból.)

Ez a szóváltás nem rendkívüli. Gyakran megfigyelhető hasonló jelenségek oszállytermekben, gyerekcsoportokban, és leplezetlenebb formában felnőtt csoportjaiban is. Amikor megkérdeztem a szociális munkást, hogyan érezte magát a szóváltás alatt, ezt mondta: "Haragudtam a fiúkra, mert olyan komiszak Johnnal. Dühös és ideges voltam, mert tudtam, hogy később valóban elkapják, és úgy éreztem, nem tudok semmit tenni ellene." Az incls dens ábrázolására a következő diagram szolgálhat:



4. ábra

John és a szociális munkás szembe került a csoporttal. Az egész a csoport és John közötti problémaként kezdődött, majd átváltozott a csoport és a szociális munkás közötti feszültséggé. Mikor megkérdeztem a szociális munkást, érzelmiem kinek az oldalán állt, azt felelte, hogy "John mellett." A következő kérdés megglepte a szociális munkást: "És ki volt a csoporttal?" A hasonló példák elemzése azt mutatja, a válasz egyértelműen az, hogy "senki". Ugyanennek a témának egy másik változata, ha a bűnbakot nyilván ellenszenvesnek találják nem csak a csoport tagjai, hanem a szociális munkás is. Ilyenkor a szociális munkás gyakran azon kapja magát, hogy a csoporttal azonosul, és magáévá teszi a csoportnak a bűnbak felé irányuló haragját; passzív marad, vagy enyhén támogatja a csoportot az egyén elleni támadásában. Ilyen esetekben, amikor megkérdezem őket, ki van a bűnbak mellett, a válasz újra az, hogy "senki sincs". Az ehhez hasonló pillanatokban a bűnbakképzési folyamat dinamikájának megértése és a szerep funkciójának tisztázása segíthet a szociális munkásnak abban, hogy egyidejűleg "mindkét ellensz" mellett álljon.

Ellenször is, tekintünk át a bűnbakképzés történetét. A bűnbakkészítés egy jól beher szertartásban gyökerezik. Minden évben Engeszterles Napján a főppap szimbolikusan egy kecskebak hátra rakja az emberek bűneit, majd a pusz-magában hajítja az állatot. A kecskebak halála által az emberek rituálisan meggyógyulnak bűneiktől. Hasonló módon, amikor egy csoport tagjai bűnbakká válnak ki egyik társukat, gyakran azt a jellemvonását támadják, amelyet a bűnbakok gyűlölnék önmagukban. Ezt egyfajta közlésnek kell tekinteni a szóváltás munkás felé arról, hogyan éreznek a csoport tagjai önmaguk iránt. A fiúknak, akik haragszanak Johnra általános társasági ügyetlenkedési miatt, a legfontosabb következtük az, hogy saját társaságukban határozottan, magabiztosan lépjenek. Egy társuk megtámadása annak viselkedése miatt a fiúk szociális munkást jelentő meg: ezek a kamaszok maguk is küzdenek nemcsak önmaguk megvalósulásával egy olyan társadalmi környezetben, ahol a felnőttek általában nem képesek tudni, bizalmas dolgokról beszélni velük.

Amellett, hogy John leírta a bűnbakképzés dinamikáját a családban. Megkérdeztem azt a funkcionális szerepet, amelyet a bűnbak játszik a család tagjai közötti fenntartásában: minden problémát magára vállal (Bell-Vogel, 1980). Sokan azok közül, akik bűnbak szerepe kerülnek csoportokban, saját csoportjukban szocializálódnak erre a társas szerepre. Ők minden új csoportban szociális munkásnak érzik ezt a szerepet. Ily módon a társadalmi szerepekről beszélve fontos az a csoportnak dinamikus rendszerként való felfogása nyújt egy újabb szintet ezen interakció jelentésének megértéséhez. Nem lehet a bűnbak szerepét egyszerűen az illető egyén "személyiségével" magyarázni. A bűnbakképzés gyakran a bűnbak társadalmi szerepfelfogása és a



csoporthatásának terméke. A kapcsolat az egyén szerepe és a csoport szűkségelete között nyilvánvalóvá válik, amikor a csoport elveszíti bűnbakját (pl. a csoporttag elköltözik, vagy kimarad). Mintha csak tudatalatti parancsnak engedelmessé válna, a csoport tagjai azonnal új jelöltet keresnek, aki majd az eltávozott bűnbak helyébe lép. Valamelyik csoporttag rendszerint már várja, hogy betölthesse ezt a szerepet.

Ha megérti ezt a dinamikát, a szociális munkás elkerülheti azt a csapdát, hogy az egyén vagy a csoport mellé álljon. Természetes reagálásával figyelmen kívül hagyhat egy igen fontos üzenetet: a csoport és a bűnbak eszközként használják ezt a jelenséget problémáik felvetésére. A folyamattal leginkább úgy fogható fel, mint egy - rossz alkalmazkodásra valló - kíséret egy gondot okozó téma felvetésére. A szociális munkásnak nem szabad túlságosan felháborodnia, mivel a bűnbakképzés lehet az egyetlen mód, amit mindkét fél ismer érzései kifejezésére. A szociális munkás feladata az, hogy segítsen a csoportnak és a bűnbaknak rögzült magatartási sémáik felismerésében, és abban, hogy módot találjanak gondjaik kezelésére, amelyek mindkét félnél hasonlóak. Schwartz gondolata a közvetítéstől (mediációtól) hasznos itt is, mivel arra tanítja a szociális munkást, hogy azonosuljon az egyénnel és csoporttal és segítsen neki megtalálni a közös nevezőt abban a pillanatban, amikor a nehezégek miatt éppen szem elől tévesztik azt. Miközben ezt teszi, a szociális munkás alkalmazhatja az e könyvben leírt készségeket - a rendszeres újraserveződést, a problémák kifejtését, az empátia odafigyelést, az érzések megosztását, a munkára való felhívást, stb.

A következő példa hasonló folyamatról szól. Egy leányanyák számára fenntartott otthonban a szociális munkás foglalkozik a csoportnak az egyik tag ellen irányuló támadásával. Az előző fejezetben<sup>1</sup> láttunk egy példát, amelyben ugyanez a szociális munkás ugyanebben az otthonban vezetett egy másik csoportot. Abban a csoportban a tagoknak megvolt az erejük arra, hogy közvetlenül kezeljék érzéseiket azzal kapcsolatban, hogy lemondanak még meg nem született gyermekükről. Ők a szociális munkás segítségével képesek voltak eljutni a kezdeti könnyű beletörődéstől odáig, hogy szembe tudnak nézni bűntudatukkal, kétségbeesésükkkel és veszteségérzésükkkel. A következő példában szereplő csoport tagjai éreltlenebbek, kiszolgáltatottabbak és kevésbé memek szembenézni érzéseikkel. A csoportnak nem eléggé fejlett még a képessége a kölcsönös segítségnyújtásra és a foglalkozásokat indító jelenetek és ellenségeskedés jellemzők. Az egyes tagok saját fájdalmukat mutatják kifejezésre úgy, hogy egymás iránti haragjukat mutatják ki. A jövőben

vesztés miatt érzett fájdalom ugyanaz mindkét csoport esetében, csak a közlés módja különbözik.

Ebben a csoportban Susan az egyik legfiatalabb (tizennégy éves) és legkevésbé felkészült arra, hogy gyermekét megtartsa. Őt még súlyosabban érintette az a probléma, amellyel minden csoporttag küzdött. Mégis megaskodott hozzá, hogy megtartsa gyermekét (nem mond le róla jogi értelemben). A csoport tagjai összehangolt "hadjáratot" indítanak ellene, támadják a gyermek megtartására való képességét, és dühösek rá álláspontja miatt. Amikor megszégyenült ezt a naplóészleletet a szociális munkással, megkérdetlem tőle, miket érzett a beszélgetés első része alatt. Ő elismerte, hogy aggodott amiatt, hogy Susan meg akarja tartani a gyermekét, és ugyanakkor sajnálta is a lányt azért, hogy a többiek rá támadtak. A beszélgetés elején passzív maradt; főleg azért, mert a csoporttagok véleményével értett egyet, és remélte, hogy meggyőzik majd Susant. Elmagyarázta a csoportnak, hogy kötelessége mérlegelni Susan tervét, és hogy a szociális intézmény még mindig dönthet úgy, hogy az nem kereshető. A folyamatrögzítés stílusa inkább azt jelenti, hogy a szociális munkás egy külső megfigyelő szemével írta le a történeteket.

170. oldal: Kijelentette, hogy be akarja fejezni az iskolát és a kisbabáját is meg akarja tartani.

171. oldal: Kijelentette, hogy ez az elképzelés nem valósítható meg.

172. oldal: Elmondta néhány barátjának példáját, akik megtartották a gyermekét és a végül végül nem jól sikerült. Egyik esetben a bántalmazás gyamúja is elment. A fej verte a feleségét és a gyermekét.

173. oldal: Megkérdezte, hogyan folytathatná Susan az iskolát, ha a gyermek megtartja.

174. oldal: Azt fejezte, hogy a gyerek nevelőszülőknél lenne, míg ő befejezi a tanulmányait.

175. oldal: Egy szóval, ez nem lenne jó a gyerekeknek.

<sup>1</sup> Utalás az eredeti könyv előző fejezetre, ami nem szerepel ebben a kötetben. (szek.)



JANICE: Elmondta, mennyire fontos a gyermek fejlődésében az első év és ebben Susannak nem lesz része, ha a gyereket nevelőszülőkhez adnia.

SUSAN: Azt gondolta, hogy talán kimaradna az iskolából és munkát vállalna.

JANICE: Úgy vélte, tíz osztály nem valami sok, és kérdéses, milyen munkát kapna Susan. Azt mondta, ő lemond a kishabájától és visszatér a főiskolára, hogy befejezze a tanulmányait.

SUSAN: Azt tervezi, hogy feleségül megy a fiújához, miután betölti a tizenhatót (jelenleg tizenégy éves).

DEBBIE: Úgy vélte, Susan nagyon rossz helyzetbe kerül, ha megtartja a kishabát és nem tanul tovább.

JANICE: Hangsúlyozta, hogy nekik mindnyájuknak nagyon fontos Susan, és ezért akarják rávenni, hogy reálisabban lássa a dolgokat.

SHANNON: Elmondta, hogy ha Susan tizenhat éves korában férjhez akar menni, az nagyon jó dolog, de időközben a gyerekeknek nem szabad szenvednie, hanem meg kell adni neki a jó nevelkedés lehetőségét.

SUSAN: Erősködött, hogy a társai nem fogják tudni meggyőzni. Ő már átgondolt mindent, és úgy döntött, hogy neki kell a gyermek és meglesz minden, amit csak tud, hogy jó kapcsolata legyen vele. Neki magának soha nem volt része ebben, mert az édesanyja többet volt kórházban, mint otthon az idegösszeomlása miatt. Ő nem hiszi, hogy ha egy gyermek első életévét nevelőszülőkkel tölti, az káros lehet a fejlődésére.

Minél inkább védte Susan saját álláspontját, annál erősebben támadták a többiek. Susan megmakacsolta magát és nem volt hajlandó meghallgani érvelni. Ez gyakran megtörténik, ha a kliens bizonytalan. Minél bizonytalanabbá válik Susan, annál nehezebben tudja elfogadni az érveket. A szociális munkás megérezte Susan zavartát, és puhafalozott, mit érez a vita alatt.

**SZOCIÁLIS MUNKA:** Megkérdezte Susant, milyen érzés a számára, hogy a lányok emyire ellene vannak.

SUSAN: Azt mondta, már hozzászokott, mindig meg akarják változtatni az álláspontját. De ő makacsul védekezik: neki kell a kishaba, és jó otthon akar nyújtani neki. Neki rossz gyerekkora volt, és az anyja gyakran meg is verte.

DEBBIE: Elmondta véleményét, hogy szerinte nagyon kockázatos a gyerekekkel járó felelősség felvállalása ilyen fiatal korban. A bátyja problémákkal küzd a házasságában.

SHANNON: Rámutatott, hogy ha otthon marad a kishabával, élete unalmasabbá válhat, érdeklődési köre beszűkül, ha kizárólag a gyerekevelés köti le.

SUSAN: Kijelentette, hogy neki jó a kapcsolata a fiújával.

JANICE: Úgy vélte, hogy az együttjárás egészen más, mint egy férfi-feleség kapcsolat.

DEBBIE: Elmondta, hogy mivel Susan fiúja a hadseregben szolgál, sokat lesz távol, és minden felelősség Susan vállát nyomja majd.

JANICE: Hangsúlyozta, hogy a kishaba megtartása nagyon korlátozni fogja Susan többi arra sem lesz alkalma, hogy elvegezze a kozmetikai tanfolyamot, amit szeretne. Olyan sok lehetőség áll nyitva a fiatalok előtt, nagyon helytelen lenne az embernek korlátok közé szorítania önmagát. Őnző kishabát tartani egy kishabát, mivel nem tud majd valami sokat nyújtani a gyerekeknek, míg az örökbefogadó szülők annyi mindent nyújthatnak.

DEBBIE: Elmondta, és erőltette, hogy képes megtartani a gyereket.

**SOCIÁLIS MUNKA:** A többi lány Susan elleni támadását azzal magyarázta, hogy az annak a jele, mennyire törődnek vele, és mennyire érdekli Susan, hogy az emberek megpróbálják megvédeni Susant a csoport indulatos felépítésétől. Susan megpróbálta megvédeni magát a csoport indulatos felépítésétől, és a szociális munkás "érzeinelég" a bűnbak mellé áll, de a csoport a csoport nyitottan folytatódott.



IANICE: Nagyon határozottan kitartott amellett, hogy esztlenség még csak gondolni is arra, hogy valaki tizennégy éves fejtel megtartsa a kishabáját.

SHANNON: Azt mondta, hogy Susan döntése az étrellenség jele.

SUSAN: Azzal védekezett, hogy ő nem éretlen, hanem makacs.

A következő részlethen a szociális munkás visszanyerte csoportvezetői magabiztosságát, és segíteni kezdett Susannak a csoporttal való kommunikációjában. Megpróbált segíteni neki, hogy megossza érzéseit a társaival. Azután rámutatott arra, hogy Susan érzéseit a többiek érzéseit hasonlók. Nem hibáztatja a csoport tagjait dühös reakciók miatt, hanem kifejezte megértését, hogy milyen nehéz lehet végighallgatni, ahogy valaki más az ember saját érzéseit fejezi ki. Ez példa arra, hogyan lehet egyidejűleg mindkét kliens (Susan és a csoport mellett) "mellett állni".

SZOCIÁLIS MUNKÁS: Kifejezte együttérzését amiatt, milyen fájdalmas lehet Susannak, hogy a lányok támadják az álláspontját. Talán Susan elmondhatná a többieknek, miért akarja megtartani a kishabát.

SUSAN: Elmondta, hogy borzasztó érzés lenne neki, ha le kellene mondania a gyerekekről, azután mátra sem tudna gondolni, és bűnösnek érezné magát. Azért fejezi ki ilyen erősen magát, mert kettő helyett kell harcolnia. A fiúja nincs itt, hogy elmondja a maga részét.

SZOCIÁLIS MUNKÁS: Hangsúlyozta, hogy Susan érzéseit a többi lány is nagyon jól ismeri. Elmondta, hogy először mindnyájan meg akarták tartani a gyermeküket és megkérdte, fájdalmas-e nekik végighallgatni, ahogy Susan hasonló érzéseiről beszél.

DEBBIE: Elmondta, hogy ő még mindig meg szeretné tartani a kishabáját, de úgy érzi, hogy az örökbefogadó szülők többet nyújthatnak nála.

SHANNON: Úgy érezte, hogy a gyereke számára az a legjobb megoldás, ha örökbeadja. Még mindig nem tudja azonban magát rávenni, hogy aláírja a papírokat, és nem is fogja aláírni, csak a szülés után.

A szociális munkás szavaival nyomán a csoport tagjai hangot adtak mély fájdalomnak, ami még mindig bennük van, annak ellenére, hogy már döntöttek. Ezen kívül, a szociális munkásnak feladata volt megkérdetni Susant, mondja el, miért volt olyan nehéz végighallgatnia társait. Ez a bűnbak felé közvetített felhívás a komoly munkára hatékonyabb lehet akkor, ha a csoport tagjai már elismerték, hogy ők is hasonlóan éreznek. Susan ekkor még nem tudta elmondani saját kétségét, de úgy gondolom, eljutottak hozzá a szociális munkás szavaival.

SUSAN: Soha nem gondolt komolyan arra, hogy lemondjon a gyerekekről és nagyon bánja, hogy a lányok minden nehézséggel szembeifeni akarják őt.

SZOCIÁLIS MUNKÁS: Megkérdte, miért nem gondolt Susan soha arra, hogy milyen gondokkal kell majd szembenéznie. Megérti, hogyan érez Susan a fiúja iránt. Az életében nem kapott sok szeretetet, ezért a fiú által felajánlott szeretet (nyilvánvalóan) fontos neki. Megkérdte, hogy Susan úgy érzi-e, hogy erre a szeretetre olyan nagy szüksége van, hogy talán emiatt nehezebb lenne mondani a várható gondokkal.

SUSAN: Kijelentette, hogy azért mondta el Susannak, hogyan érez, mert úgy gondolt Susannal, mint a kishúgára. Nagyon nyugtalanítaná, ha a húga úgy döntene, hogy megtartja a kishabáját. Beszélgettek egy keveset a féltelmekről és a nehézségekről a terhességgel, a szüléssel és az azzal járó fájdalommal kapcsolatban, ah.

SUSAN: Elmondta, hogy ő is meg akarta tartani a kishabáját, de a családja kérték, hogy mondja ki, aki szociális munkás) rádöbbenette, hogy ez önzés lenne.

A szociális munkás felmentette a bűnbakképzés folyamatát és úgy döntött, a csoport tagjaitól felhívja rá a csoport figyelmét. Azt tervezte, hogy megkérdezi a csoport elnöki ülésével kapcsolatos érzéseire. Meg akarta kérdezni, hogy milyen nehéz volt végighallgatni a többiek érzéseit, és hogy milyen nehéz volt megkérdezni őket, hogy vizsgálgják a saját érzéseiket. A szociális munkás megkérdte, mi a véleményük a csoport tagjairól. Elmondta, hogy véleménye szerint nagyon nehéz volt végighallgatni a többiek érzéseit, és hogy nagyon nehéz volt megkérdezni őket, hogy vizsgálgják a saját érzéseiket. A szociális munkás megkérdte, hogy milyen nehéz volt megkérdezni őket, hogy vizsgálgják a saját érzéseiket. Elmondta, hogy véleménye szerint nagyon nehéz volt végighallgatni a többiek érzéseit, és hogy nagyon nehéz volt megkérdezni őket, hogy vizsgálgják a saját érzéseiket.



JANICE: Elmondta, hogy olvasott egy jó újságcikket arról, hogy milyen fontos egy gyermek életében az első három év, és hogy odaadta Susannak, hogy ő is olvassa el. Kíváncsi volt, hogy Susan elolvasta-e az írást.

SZOCIÁLIS MUNKÁS: Belenézett az újságcikkbe, és megkérte Janicet, mondja el röviden a többieknek, miről szól.

JANICE: Közölte, hogy az újságcikk túlságosan hosszú és túlságosan sok minderről szól. De elmondta, milyen fontos a gyermek számára, hogy kicsi korában azonosuljon a szüleiével, és a környezetváltozásokat el kell kerülni, mert az megzavarja a gyermeket.

SZOCIÁLIS MUNKÁS: Újra megkérdezte a lányoktól, miért voltak olyan dühösek a múlt héten. Elmagyarázta, hogy a hangjuk valóban haragról árulkodott, és amit mondtak, gyakran úgy hangzott, mintha csak "szülői" véleményét mondanák.

DEBBIE: Elmondta, hogy van egy Susannal egykorú öccse, és úgy érzi, nagyon nyugtalanítaná és felúhívná, ha az öccse hasonló helyzetbe kerülne. Ő saját öccsével azonosítja Susant.

JANICE: Van egy hasonló korú húga. Tudja, hogy akkor is hasonlóképpen gondolkodna és dühös lenne.

DEBBIE: Úgy vélte, "le kellene szállni" Susanról, nem kellene annyira erősen kósan igyekezni, hogy megváltoztassa a kisbaba megtartásával kapcsolatos döntését.

A csoport tagjai azzal reagáltak, hogy a testvéreikről beszéltek és így elkezdték saját érzéseik megfogalmazását. Ugyanakkor kezdtek belátni, hogy nem érdemes ekkora nyomást gyakorolni Susanra. A szociális munkás ezután ismét munkátára szólította fel őket azzal, hogy ismét érzéseik kifejezése irányába próbálta terelni a beszélgetést.

(A köztes hozzászólások még mindig Susan azon terve ellen szóltak, hogy egy évre nevelőszülőknél helyezze el a gyermekét.)

SZOCIÁLIS MUNKÁS: Közbevetette, hogy talán másképpen is meg lehet közelíteni a témát. Megkérte a lányokat, képzeljék magukat Susan helyében

fogadják el, hogy ő érezlmi alapon viszonyul a kisbabájá megtartásához, és a birtudathoz, ami gyötörné, ha lemondana róla.

JANICE: Elmondta, hogy mindannyian hasonlóképpen érezték.

SZOCIÁLIS MUNKÁS: Felvette a fonalat, és azt mondta, hogy talán azért annyira dühösek, mert mindannyian Susanhoz hasonlóan éreznék: mindhárom szeretnék megtartani a kisbabájukat. Hozzátette, hogy Susan nem is figyelt oda igazán arra, amit a lányok mondtak, és nem válaszolt nekik.

JANICE: Felvetette, vajon Susan fiúja hogyan érez amiatt, hogy ilyen fiatalon csopdába esik.

SZOCIÁLIS MUNKÁS: Javasolta, hogy a lányok próbáljanak meg visszatekinteni arra, hogyan érezték - az első pánik után - amikor megtudták, hogy terheseek.

DEBBIE: Elmondta, hogy akkor ugyanúgy érezte, mint Susan. Úgy döntött, megtartja a babaát.

JANICE: Először nagyon megrémült.

JANICE: Feloldgatta, hogy talán megtartja, de tudta, hogy nem teheti meg.

SZOCIÁLIS MUNKÁS: Elmondta, hogy a csoport minden tagja hasonlóképpen érezte Először mindnyájan meg akarták tartani a kisbabájukat, de rájöttek, hogy tervek nem keresztülíthető. Azzal folytatta, hogy a lányok érveit meghallgató, de azokat olyan határozottan adják elő, hogy látszik csak azért megpróbáltuk elkerüléséhez, hogy bizonyítsa igazát. Susan esetében talán megpróbált volna csökkenti a nyomást, mivel a végző döntést úgysis neki magának kell meghoznia.

Az csoport tagjai azzal reagáltak, hogy a testvéreikről beszéltek és így elkezdték saját érzéseik megfogalmazását. Ugyanakkor kezdtek belátni, hogy nem érdemes ekkora nyomást gyakorolni Susanra. A szociális munkás ezután ismét munkátára szólította fel őket azzal, hogy ismét érzéseik kifejezése irányába próbálta terelni a beszélgetést.

(A köztes hozzászólások még mindig Susan azon terve ellen szóltak, hogy egy évre nevelőszülőknél helyezze el a gyermekét.)



cíjja a pánikbaesés volt, ezután jött az elkeseredés amiatt, hogy ilyen nehéz helyzetbe került, és nem tudja, mit tegyen, hogyan másszon ki belőle. Teljesen normális dolog, hogy valaki meg akarja tartani a gyermekét. Nagyon komolyan fontolóra vette, akarja-e, hogy a gyermekének apja legyen, mert a fiúja felajánlotta, hogy éljenek együtt. Azonban, tekintve, hogy barátja iszik és sokat csavarog, már nem akar visszamenni hozzá.

**SZOCIÁLIS MUNKÁS:** Változás érezhető: annak hangszívrozása helyett, hogy meg akarják tartani a gyereket, kezdenek azon is gondolkodni, hogy mi lenne a legjobb a gyerek számára.

**SUSAN:** Egyetértett abban, hogy mindannyian azonos érzelmi és testi folyamatokon mentek keresztül. Elismerte, hogy a fiúja sokat van távol, és a fiú maga velette fel a gondolatot, hogy leszerel, és inkább belép a rendőrség kötelekébe. Még négy év van előtte a hadseregben.

**SZOCIÁLIS MUNKÁS:** Megemlítette, hogy Susan maga is katonacsaládban nőtt fel, és tudja jól, hogy ez az életforma mit jelent.

**SUSAN:** Azt mondta, hogy őt azelőtt ez nem zavarta, csak két éve, amikor édesanyja idegösszeomlást kapott.

**SZOCIÁLIS MUNKÁS:** Megkérte Susant, hogy ne feledkezzen meg arról, milyen sok felelősség terheli majd, amikor a gyermeket kell gondoznia. Hangsúlyozta, hogy a lányok mindnyájan megpróbálnak döntésre jutni, és érdeklőti őket, hogyan segíthetnének Susannek tisztázni a saját érzelmeit. Ugyanakkor, ez segíti őket saját döntésük kialakításában is.

Amikor rámutatott, hogy Susan és a többi lány hasonlóképpen érez, a bűnbakképzés jelentősen aláhagyott. Susan tervét időnként újra támadták, de már a korábbi indulatok nélkül. A hatodik foglalkozás végén Susan bejelentette, hogy úgy döntött, lemond a gyerekről. Azt mondta, hogy a csoport "segített neki" a döntés meghozatalában, és egyelőrt velük abban, hogy nem lesz könnyű.

A szociális munkás feladata a bűnbakképzés folyamatával kapcsolatban mind a lépésből áll. Etfőször a szociális munkás észreveszi és megfigyeli a bűnbakképzési minta kialakulását. Másodsoror, igyekszik tisztába jönni saját ér-

seivel, hogy se a csoport se a bűnbak oldalára ne kerüljön. Ráhangolódási kesztsége révén a szociális munkás megpróbálhatja megkeresni a lehetséges kapcsolatok a bűnbak és a csoport között. Ha ezeket nem látja tisztán, kerheti a csoport segítségét. A következő lépésben fel kell hívni a csoport és a bűnbak figyelmét a viselkedési mintára. Ezzel a szociális munkás felszólítja a csoportot, hogy vizsgálja meg működését, és törekedjen eredményesebb alkalmazkodási módok kialakítására. Amikor a szociális munkás az akadály leküzdésére biztatja a csoportot, fontos, hogy se a csoportot, se a bűnbakot ne bírálja amiatt, hogy ezt a módszert alkalmazták a háttérben meghúzóddó érzések kezelésére. Az teszi lehetővé a komoly munkát, hogy a szociális munkás képes odafigyelni és megérti, milyen nehéz szembenézni a csoporttagoknak érzelmeikkel. A szociális munkás törekvésének kétirányúnak kell lennie. Egyrészt rá kell vennie a csoport tagjait, gondolkozzanak el azon, miért kerülni magunknak bűnbakot, másrészt segítenie kell a bűnbaknak megérteni, miért vállalkozott önként erre a szerepre. A bűnbakképzési folyamat megbeszélésének az a célja, hogy rábírja a tagokat, alaposabban vizsgálják meg a háttérben meghúzóddó érzelmeket. Hiba volna, ha a további foglalkozásokon hosszasan vizsgálják, hogy az egyén élettörténetében mi vezethetett a bűnbak szerep elvállalására, vagy pedig elemeznék a csoport bűnbakképzési történetét. Ha a megbeszélés őszinte, érzéssel teli és minden tagra hatást gyakorol, akkor a csoportnak többé nem lesz szüksége bűnbakra. A megbeszélés segítségével lehet abban, hogy enyhítsék önmaguktól alkotott szorongásukat, amelyek odáig vezettek, hogy szükségük lett egy bűnbakra. Ugyanakkor, a bűnbak is felfedezheti, hogy érzéseivel mincs egyedül.

#### A bűnbak tag

A bűnbakok számára az egyik legnehezebb kliens a devináns csoport. Washington Weinberg, (1968). Az alábbiakban a kifejezést tágabb értelemben használom olyan csoporttagokra, akik viselkedése eltér a csoport elvárásaitól. Ez lehet teljesen oda nem illő viselkedés (pl. olyan csoporton belül az első foglalkozásra, és felütően bizarrul viselkedik), de lehet az, amikor az emberek, míg a többiek mélyen belemertülnek egy beszélgetésbe, az alacsonyabb felvésem az, hogy a devináns viselkedés mindig is a kommunikációtól egy formája. A szociális munkás számára a devináns tag az, aki nem tudja megérteni, hogy egykoron nehéz rájönnie, mit akar a devináns tag, és nem tudja, mit a nehézséget tovább súlyosbítja az, hogy a szo-



ciális munkások gyakran úgy érzik, a devians viselkedés öellenük irányul. (pl. egy gyerekcsoportban a feszültséglevezető "acting out" viselkedést úgy lehet érteni, hogy a gyerek "a tekintélyem ellen lázad" és ezért erős érzelmeket ébreszt a szociális munkásban). Második főbb fellevesem a csoport dinamikus rendszerként való felfogásával függ össze. Azaz: a devians tag a csoportban viselkedésével a csoport egésze számára fontos tüzenetel közveit. Éppúgy, ahogy a csoport egy bűnhakot használhat a csoportban megjelenő feszültség kezelésére, a devians csoporttag is fontos társas szerepet tölthet be. A következőkben e két fellevest vizsgálom meg közelebbről.

### A devians viselkedés, mint kommunikációs forma

A devians viselkedés terjedhet a normától való extrém elérésétől az enyhe eltérésig. A spektrum egyik szélén az a kliens vagy csoporttag áll, akinek bizarr viselkedése a csoportban teljesen oda nem illő. Nyitott csoportok esetében, ill. akkor fordul ez elő gyakrabban, ha a csoporttagok előzetes szűrésére nem került sor. Mikor ilyen bizarr viselkedésre sor kerül az első csoportülésen, a hatás nagyon erős mind a szociális munkásra, mind a csoporttagokra. Miközben a devians tag beszél, érezhető, hogy a csoport zavartan éi ijedten elhúzóódik tőle. Fontos, hogy a csoportvezető magára vállalja a feladatot, hogy finoman, de határozottan felkérje a csoporttagot, tartsa vissza oda nem illő megjegyzéseit, vagy - extrém esetekben - hagyja el a termet. Az első foglalkozásokon a csoporttagok még nincsenek felkészítve az extrém deviancia kezelésére, és a csoportvezető szociális munkástól várják el, hogy világossá tegye a határokat, és betartassa azokat, ha szükséges. Az egyik példában egy nevelőszülőket toborzó foglalkozáson egy asszony úgy reagált a szociális munkás nyitógondolataira a szerződéssel kapcsolatban (amelyhez a résztvevők véleményét kérték), hogy belekezdett egy hosszú, a csoport céljával össze nem függő történetbe személyes tragédiájáról. Amikor a szociális munkás többször is megpróbálta tisztázni a szerződést, vagy azt, hogyan kapcsolódhatnak az asszony gondoljai a beszélgetés témájához, erőfeszítéssel nem vezettek eredményre. Az asszony egyszerűen nem hagyott másokat szóhoz jutni, és folytatta személyes problémái taglalását. Beszélt féltelméről, hogy az emberek ellene vannak, sói még azt is mondta, hogy a szobát lehallgatják. A csoport tagjainak szeméből sütött a feszélyezettség. A szociális munkás, aki maga is kellenetlenül érezte magát, végül határozott lépést tett a helyzet rendezésére.

**SZOCIÁLIS MUNKÁS:** Mrs. P., megértem, hogy nagyon nehéz helyzetben van, de egyszerűen nem engedhetem meg, hogy továbbra is a problémái megbeszélésére használja fel ezt a csoportot. Megkérem, hogy most menjen el, de szívesen beszélgetek magával a gondjairól egy más időpontban.

Mrs. P.: TI kib...it szociális munkások mind egyformák vagyok, sz...it sem törődtek velünk, és te is pont olyan vagy, mint a többi! Elvettétek a gyermekemet, de én nem tágrólok, amíg vissza nem kapom őket.

**SZOCIÁLIS MUNKÁS:** Nagyon sajnálom, Mrs. P., de nem beszélhetek most magával erről. El kell hagynia a termet és majd holnap beszélgetünk.

Mrs. P. végül elment, és a szociális munkás a csoporthoz fordult. Elismerte, mennyire zavarba hozta, ami történt. Minután a kedélyek lecsillapodtak, a szociális munkás felkérte a csoportot, mondják el véleményüket Mrs. P. viselkedéséről, akinek a gyermekei a szociális intézmény gondozásában vannak. Ez elvezeit a vér szerinti szülőkről, a gyermekeik elhelyezésével kapcsolatban érvekről, valamint a vér szerinti és a nevelőszülők közötti kapcsolathozól szülő beszélgetéshez. A szociális munkás másnap valóban találkozott Mrs. P.-vel. Hosszú, időnként zavaros és összefüggéstelen beszélgetést tartottak, melynek során a szociális munkás következetesen megpróbálta "szólítani" Mrs. P-t, megértette őt és elfogadta érzelmeit. Amikor az asszony már nem bírta, a szociális munkáshoz fordult és így szólt: - Bocsanatot kérek azért, amit tegnap este mondtam. Tudja, annyira dühös voltam... Olyan nagyon hányoztam a gyermekeim. Mrs. P.-nek a foglalkozáson tanusított technikákon extrém példa arra, hogy a devians viselkedés hogyan szolgálhat arra, hogy a szociális munkás megértsen. A szociális munkás nem engedhette meg, hogy a csoport Mrs. P. irányja, és minden bátorságát összeszedve fellépett annak érdekében, hogy betartassa a csoport szerződését.

A legutóbb szociális munkás a pályafutása során nem találkozott a devians viselkedés ilyen extrém esetével. Azért említettem ezt a példát, mert a szociális munkások gyakran félnek attól, hogy egy ilyen élményben lehet részüik. Azonban az a tény, mert ebből világosan kiderül, hogy még az ilyen extrém esetekben is fontos jelentéssel bír a szociális munkás számára. A spektrum végén áll a következő példánk, amely egy másik nevelőszülői csoporttal kapcsolatos. Ebben a nevelőgyerekek már a nevelőszülői csoportban vannak, és a csoport vezetője a nevelőszülői irányelveket sorolta, amikor egy elkésztetett beszédet tartott a teremben. Az asszony felhánon volt öltözve, széles



karimájú kalapot viselt, az első sorban foglalt helyet. Feltűnő megjelenésére mindenki felfigyelt. A szociális munkást megdöbbenette a jelenet, de folytat-  
ta mondanóját. Később észrevette az asszony mogorva ábrázatát, és azt, hogy időnként grimaszokat vág a szavaira. Később elmesélte, hogyan próbál-  
ta meg öhozzá intézni a szavait. A gyűlés után már nem tudta titrőzteni magát az asszony elutasító magatartása miatt, és megkérdezte tőle, miért viselkedett olyan ellenségesen. A csoporttagot, aki egész este egy szót sem szólt, meglepte a szociális munkás kérdése. Elmondta, hogy egyáltalán nem harag-  
dott, csak annyi az egész, hogy nagyon nehezen boldogul új nevelt gyer-  
mekével. Ez az első alkalom, hogy nevelt gyermeket vállalt, és nagyon számí-  
rá, hogy a csoporttól majd segítséget kap.

Többször megdöbbenett már, hogy a csoportvezetők számára milyen meglepések az ehhez hasonló reakciók és hogy a kezdeti devians viselkedés -  
amit személyük elleni támadásként élnek meg - mögött milyen érzések húzó-  
nak meg. Mindössze arra van szükség, hogy vállaljuk a közvetlen konfrontá-  
ciót a csoporttaggal, és megkérdezzük tőle, hogyan értjük a viselkedését. Kétféle természetű készségre van ehhez szükség. Először, a *devians viselkedés tolerálásának képességére*, másodsor pedig a *viselkedés mögött meghúzódó üzenet kipuhatolásának képességére*. Nézzük a következő példát egy gyerekcsoport életéből. A csoport tagjai az iskolában problémákkal küz-  
denek. A foglalkozásokat az iskolában tartják délutánonként, és John azonnal rendelkezni kezd, amint belép a szobába. Verekedésbe kezd Jimmel, fel-  
borítja a padot és úgy tűnik, arra készül, hogy mindjárt a szociális munkásnak csik.

**SZOCIÁLIS MUNKÁS:** John, mi a csoda van veled? Nem férsz a bőrdob-  
móia belépiél a terembe! (John nem felel, csak bámul, kezzei ökölbe szorí-  
ja.) Verekedtél valakivel? Vagy Mr. Smith-szel (a tanárral) van gond, vili-  
volt veled?

**JOHN:** (Még mindig dühös, de már nem annyira.) Mindig engem piszkál az a szemét.

**SZOCIÁLIS MUNKÁS:** Oké, akkor most csillapodj, és mond el, mi történt. Talán segíthetünk rajta. Hszzen azért vagyunk itt.

A szociális munkás képes volt érzékelni mit jelenthet a fiú viselkedése, és nem kezdett el vitatkozni Johnnal. Erre azért volt képes, mert világos volt számára saját szerepe, tisztában volt a csoport céljával, és tudta, hogy a gyerekek

gyakran rendellen viselkedésükkel indirekt módon jelzik problémáikat. A devians csoporttag nem mindig reagál azonnal a szociális munkás érdeklődésére, de szerintem mindig megérti, mit akar a csoportvezető mondani, és sokszor később tér vissza a témára. Fontos, hogy a csoportvezető világosan lassa feladatát. Ha a szociális munkás csak a szabályozó (határt szabó) szerepre koncentrálna (pl. a verekedések megakadályozására), elmulasztaná a munka másik részét. Arra a készségre van szükség, hogy egyszerre tudjon határt szabni és a devians viselkedés okait megérteni.

A következő példa egy nevelőotthon lakógyűléstől származik. Frank tizenhat éves, az otthon egyik lakója, aki egy éve el kiltön szüleitől. Frank arra készül, hogy a kéthetes karácsonyi szünetben meglátogassa családját. Egy nemrég történt betörése miatt néhány órák kötelező munkái szabták ki rá büntetésenként. A feladatvégzéssel nem haladt megfelelő ütemben, ezért a szociális munkás kénytelen volt azzal fenyegetni, hogy nem enged haza. Időközben a szociális munkás résztvett egy továbbképző szemináriumon, és ennek köszön-  
hetően jobban rá tudott hangolódni Frank hazalátogatással kapcsolatos érzé-  
sére. Ahogy múltak a napok, Frank továbbra sem teljesítette feladatait, a szo-  
ciális munkás sarokba szorítva érezte magát és úgy gondolta, hogy Frank szembesíthetné a problémáit. A szociális munkásban az a sejtélem ébredt, hogy Frank talán azért teljesít lassabban, hogy kibíjjon a családjával való elbúcsúztatás érzelmii terhe alól. Frank magatartása problémáit jelzett. A szociális munkás vállalta a konfrontációt Frankkel.

Franknak a konfliktusban arról, hogy úgy érzem, arra használja fel kötelezettségének a feladatát, hogy leplezze a karácsonyi hazameneletével kapcsolatos érzelmét. Azzal foly-  
tatja, hogy nem tudta megérteni a fontos számomra, hanem az, hogy segítsék meg-  
érteni a konfliktusomat kapcsolatos reményeivel és féltelmeivel; különösen mivel kará-  
csonykor van és Frank abban a pillanatban kifejtette a kezéből mogorókrémes szendvicset, és  
szólt a konfliktus, azt kiabálva: - Nem!

A szociális munkás nem riasztotta el Frank első reakciója, számított az  
a reakcióra. Később, még aznap este bement a fiú háálószobájába nem sokkal  
előtt, amikor éppen a fivérének volt. Megkérdezte tőlem, jól választott-e. Azzal  
a szociális munkás megpróbálta megérteni, ahogy ezt az éjszakai szolgálatba beosztottak  
érezte.

Frank, amikor el a hazautazással kapcsolatos érzéseit. Megemlítettem neki,  
hogy nem könnyű erről beszélni. Azzal kezdte, hogy megmutatta nekem az  
a szociális munkás egyik és a fivérének volt. Megkérdezte tőlem, jól választott-e. Azzal  
a szociális munkás megpróbálta megérteni, ahogy ezt az éjszakai szolgálatba beosztottak  
érezte. Talán segítene nekem a konfliktus megfelelő viselkedés, és bár véleményem



szerint sokat nőtt az elmúlt év alatt, vajon apja észreveszi-e. Egy darabig beszélgetünk erről. Ekkor és az ezt követő napok során többször is felhozzuk a témát. Néhány kollégám is hosszasan beszél vele a karácsonyról és a családjáról. Egyszer Frank odajött hozzám és megkérdezte, hogyan töltöm a karácsonyt ebben az évben. Meglepő dolog volt tőle, hogy ilyen beszélgetést kezdeményezzen.

A nagyfotossági időszakok gyakran devians viselkedést váltanak ki. Ezek előrelátása a szociális munkások számára megannalható. A bentlakásos otthonokban az ünnepek nehezék azoknak a fiataloknak, akik hazalátogatnak, és azoknak is, akik nem. Ünnepek előtt mindig gyakoribbá válik a feszültség-levezető viselkedés. A külső körülmények hatásának alapos megvizsgálása gyakran fényt derít a devians magatartás okára. Fontos tehát, a devians viselkedést kommunikációs formaként szemlélni, nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy olyan körülmények között, ahol a magatartási szabályok betartása része a szociális munkás szerepének (pl. gyermekvédelem területén), a szociális munkásnak "meg kell hűznie" ezeket a határokat, és be kell tartatnia azokat. Franket hazaengedték ugyan karácsonyra, de előtte teljesítenie kellett a kötelezettségeit.

#### A devians csoporttag funkcionális szerepe

Második fő felvetésem a devians viselkedéssel kapcsolatban az volt, hogy az többnyire összefüggésben áll a csoport egészére jellemző érzelmi állapottal. Ez a fellevés a csoport dinamikus rendszerként való felfogásában gyökerezik. A dinamikus rendszerben az egyes tagok mozgását befolyásolja a többi tag mozgása. A devians tag tekinthető egyszerűen egy olyan tagnak, aki valamely okból kifolyólag erősebben érzékel egy bizonyos problémát vagy emóciót. Ez a fokozottabb késztetés az oka annak, hogy a devians tag - gyakran közvetlen módon - kifejezi a többiek érzelmi állapotát.

A következő példa egy intézmény munkatársainak team-jéből származik, ezért talán ismerős lesz az olvasónak, és segít a kérdés szemléltetésében. A szociális intézmény team titésein - ha a szociális munkások és a vezetői közötti kommunikáció rossz - gyakran tabunak tekintenek bizonyos témákat, mint például a vezető tekintélyének megkérdőjelezését. A nyílt kommunikáció hiánya diszfunkcionális a szervezetre nézve, mivel fontos problémákat nem esik szó, illetve nem hatékony célkitűzéseket határoznak meg. Gyakran előfordul, hogy a team informálisan kinevel egy "devians" tagot, aki közvetlenül vagy közvetve megkérdőjelezi a vezető autoritását. A vezető ezt "problémaként" fogja fel, és e munkatárs támadásait "tekintélyvel kapcsolatos

személyes problémájának" értekeli. A gyűlések után - a vezető háta mögött - a többiek a devians tagot bátorítják: "Örülök, hogy ezt kimondad! Szüksége volt rá, hogy végre hallja valakitől!" Előfordul, hogy a team tagjai közvetlenül vagy közvetve "összeesküvést szőnek": bátorítják a tagot, hogy "mondja meg a magáét" a jelenlévők előtt. A vezető soha nem veszi észre, hogy a devians tag a valóságban a team több tagja nevében beszél. A devians testületi tag "ellenességnek" tűnik, pedig ő - mivel a nyílt kommunikáció alapvető feltétele a vezetői sikemnek bár a vezető ezt nem mindig látja be - a valóságban "szövetőleges". Ha nem történnek változások, és a devians tag történetesen távozik az intézményből vagy elbocsájtják, szerepét hamarosan a testület egy másik tagja veszi át.

Rehwartz a következőképpen ír a devians tag szerepéről a klienscsoportban:

Itt is igen fontos, hogy a csoportvezető szociális munkás ne értékelje hirtelen és hibásan a devians tagot úgy, mintha az egyszerűen személyes problémáit jelentené meg. Így abba a hibába esik, hogy egy dinamikus rendszer (a csoport) egyik tagjának a mozgását a rendszer többi tagjának mozgása nélkül próbálja megérteni. Bár igaz lehet, hogy a devians tag magával hozza ezt a problémát, szerepét minden csoportba, a személyt nem lehet csak mint különálló entitást tekinteni. Itt is hangoztatnunk mindig legyen az, hogy a tag talán a csoport egésze nevében beszél. " (1969, 335. oldal)

A következő részlemben egy tag a csoport célját kérdőjelezi meg egy pszichológus kollegus betegjei számára szervezett csoportos foglalkozáson.

Mr. W. (AMI allig szóló egy-két szót az első két foglalkozáson, bár arckifejezéséről úgy tűnt, hogy véleménye negatív a csoportról). Tudják, az én véleményem az, hogy ez az egész valójában egy nagy semmi! Ugyan mi a káza kezdődött ott arról jobban, ha itt ücsörgünk, és koplatjuk a szánkat?

Mr. W. (Hosszú ideig még nem sokat szól hozzá. Talán ha elmondaná, mit gondol a beszélgetésben töltötték az időt).

Az érdeklődő tapasztalataiban csoportvezető személye elleni támadásnak vette észre Mr. W. szavát, mert a szociális munkások rendszerint teljes felelősséget vállalnak a csoport munkájának sikeréért. Nem lenne rendkívüli, ha a szociális munkások negatív, ellenséges és ellenálló csoportagnak tekintené és nem vállalná felelősségével, vagy rávenné a csoport többi tagját, hogy szálljon ki az ellenük. Például, reagálhatott volna így: "Úgy látszik, Mr. W. nem érti a csoport háttérjének a csoportot. A többiek is így érzene? Vagy esetleg



ügy, mint Mrs. S.?" Ha azonban Mr. W. szavait a dinamikus interakció összefüggésben szemléli, és ha potenciálisan szövettségének tekinti, akkor a szociális munkás segíteni tud neki bővebben kifejtenie gondolatait.

**SZOCIÁLIS MUNKÁS:** Szerintem fontos, hogy végighallgassuk Mr. W. véleményét erről a dologról. Ha problémák vannak a csoporttal, talán lektüzhajjúk őket, ha képesek vagyunk beszélni róluk. Mi az, ami nem tejszik magának a csoporttal kapcsolatban?

Mr. W.: Nos, hogy csak egyet említsek, szerintem nem beszélünk egyenesen egymással. Nem azt mondjuk, amit gondolunk. Mindenki azzal van elfoglalva, hogy imponáljon a többieknek, valljuk be őszintén.

**SZOCIÁLIS MUNKÁS:** Tudja, ez gyakran megőrténk egy újonnan alakult csoport első néhány foglalkozásán. Az emberek még nem tudják, mire számítsanak. Mit gondolnak erről? Mások is hasonlóan éreznek?

Mr. P.: A múlt héten nem, de ezen a héten én is úgy érzem, hogy a beszélgetés kissé felszínes.

Azáltal, hogy a devians tagot nem ellenfeleként, hanem szövettségként kezelte, a szociális munkás mindegy engedélyt adott a csoportnak, hogy őszintén beszélgetésbe kezdjenek a közös munkájukról. A csoport többi tagja is megérezte, hogy szabadon kifejezheti elégedetlenségét, és ennek következtében a csoport tagjai magukra vállalták a csoportjuk munkájának hatékonyabbá tételének feladatát. Az ilyen beszélgetés igen fontos minden csoportnál. Mégis, gyakran udvariasságnak tekintik az egyenlőséget. A csoporttagok gyakran úgy érzik, hogy nem szeretnék "megbántani a szociális munkást." Ahogy a megbeszélés előrehaladt, a szociális munkás rájött, hogy Mr. W. esetében nem arról van szó, hogy nem akar dolgozni. Előlenkezőleg számos lényeges kérdés volt a tarsolyában, amelyekkel foglalkozni akart. Ha a késztetés volt az, ami szóra bírta. Gyakran előfordul, hogy a legnehezebbnek és legdühösebbnek látszó tag éppen az, aki a legkomolyabban kíván dolgozni. Könnyű belátni azonban, hogy a szociális munkás érzését megpróbálják bebiztosítani, hogy pozitívabban megvilágításban lássa Mr. W.-t.

A devians megnyitkozások egy csoportban gyakran stratégiai segítséget jelentenek a csoportvezetőnek a beszélgetés elmélyítésében. Például a szociális munkás foglalkozó csoporton vita alakult ki, amikor Mr. T. kifejtette véleményét: - Ez a sok beszéd a gyermekek érzéseivel kapcsolatban agyideg-

makról nagyon jól illik a szociális munkások szájába, de nem ér sokat a szülőknak. Néha a gyermekeknek egyszerűen az kell, hogy kapjanak egy jól időzített pofont. - A csoport többi tagja a szó szoros értelmében rávetette magát Mr. T.-re, és élénk vita alakult ki. Egy kezdő szociális munkásban az a tény, hogy Mr. T. kifejezte határozott ellenvéleményét a szociális munkás által képviselt nézettel szemben a "jó gyermeknevelés"-sel kapcsolatban, erős reakciót válthat ki. Egy kezdő szakembert különösen érzékenyen érinthet a szociális munkásokról mondott gúnyos megjegyzés, és ez könnyen Mr. T. "kiváratását" eredményezheti. Ehelyett, a szociális munkás észrevette, hogy

Mr. T. olyan érzésének adott hangot, amelyet minden szülő átél néha, de amit előbb a csoportban nem éreztek "helyénvalónak". A szociális munkás Mr. T. mellett állt.

**SZOCIÁLIS MUNKÁS:** Maguk mindnyájan elég erősen támadják Mr. T. álláspontját. De van egy olyan érzésem, hogy mindnyájukkal előfordul, hogy így éreznek. Nem? (Csend.)

Mr. P.: Valam előfordul, hogy csak az az érzés érdekel, amit a fiain akkor éreznek, amikor éppen jól ellenkeletem.

Mr. T.: A szociális munkás segítségével mindegy engedélyt adott a szülőknak, hogy elbeszéljenek beszélgetni a gyermeknevelés valós gyakorlatáról, amelybe beleértették a hangot, az önuralom elvesztése és a frusztráció is. Ezek az érzések minden szülő esetében normálisak. A szociális munkás ezután megpróbálta Mr. T.-t, miért érezte úgy, hogy álláspontját emyire erősen kell képviselnie.

**SZOCIÁLIS MUNKÁS:** Tudja, Mr. T., maga olyan határozottan fogalmazta meg álláspontját, pedig nem látszik olyanak, akit nem érdekel, hogyan éreznek a gyermekek. Hogy van ez?

Mr. T.: Belsőben magam elé nézve) Az érzések néha túlságosan fájdalmasak.

**SZOCIÁLIS MUNKÁS:** Mit ért ez alatt?

Mr. T.: Éppen azt kívánom beszélnem a gyerekekkel, amikor az anyjuk meghalt.



**SZOCIÁLIS MUNKÁS:** (Néhány pillanatyú csend után.) Akkor maga valóban tudja, milyen nehéz ez. (Mr. T. csak bólintott.)

Mrs. S.: Nekem szerencsére soha nem kellett ilyen nehéz helyzettel megbirkóznom, de én is tudom, milyen nehéz meghallgatni a gyerekeket, amikor elmondják, ami fáj nekik.

**Összefoglalva:** A devriáns tag, aki megkérdőjelezi a vezető autoritását, negatív visszajelzést ad a csoport munkájától, a csoport normájával ellentétes nézetet fejez ki elő, vagy meggyőződéssel és hevesen kiüzd álláspontját, fontos funkcionális szerepet játszik a csoport dinamikus rendszerében. A devriáns tag a szociális munkás szövetségese lehet, ha a szociális munkás meg tudja birkózni személyes érzelmeivel, és úgy hallgatja meg a devriáns tagot, mint a csoport szószólóját.

### A belső vezető

A belső vezető szerepét vagy egy bizonyos csoporttag, vagy pedig hol ez, hol az a csoporttag játssza (Petrunlo-Bass, 1961). A csoportvezető tekinthető a csoport külső vezetőjének, aki része a csoportnak, de ugyanakkor tekintélytől kitűnő forrásból (a csoportot működtető intézménytől) nyeri. A belső vezető(k) a hatalmukat magától a csoporttól kapják. Könyvekből megérteni a különbséget lakóközösségi szervezett csoportok (pl. társadalmi akciócsoportok), vagy szabadtéri csoportok (pl. idősek klubja) példánál. Ezeknek a csoportoknak rendszerint vannak hivatalos, a csoporttagok által választott képviselőik, akik a belső vezető szerepét viselik. Ezeknek a vezetőknak a feladatai hasonlóak a szociális munkás feladataihoz. Minden csoport kialakítja a maga belső vezetőit, még akkor is, ha nincsenek választások, és a megbeszéléseket nagyrészt a szociális munkás irányítja. Ezek a vezetők megfogalmazhatják a csoportban megjelenő különböző véleményeket, és segítenek abban, hogy a csoport sikeresen legyőzze nehézségeit a fejlődés útján. Ezek rendszerint azok az egyének, akik magasabb státusra tesznek szert társaik szemében olyan tulajdonságaik és készségeik miatt, amelyeket a csoport tagjai értékelnek. Amikor az ilyen vezetők "koekzistálnak", pl. az érzelmi kifejezés új területére lépnek, a csoport többi tagja gyakran hajlandó követni őket.

Azok a szociális munkások, akik bizonytalanok a szerepükben, gyakran úgy érzik, a belső vezetők tekintélyüket. Előfordul, hogy "devriáns tagnak" tekintik őket. A valóságban azonban, ha a csoportmunkánk fontos

része a kölcsönös segítségnyújtás folyamata, egy belső vezető megjelenése biztos jele annak, hogy a munka jól halad. A belső vezető devriáns tagnak való téves minősítése legszembetűnőbb a kamaszokkal és gyermekekkel végzett szociális munkában, amikor a belső vezető megkérdőjelezi a szociális munkás tekintélyét. A következő részlet egy csoport első találkozásából származik. Ez a csoportot én vezettem szakmai képzésem első évében. A csoport kamaszokból (13-14 évesekből) állt, akik egy közösségi ház klubjának tagjai voltak. Figyelmeztettek, hogy a csoport nehezen kezelhető, alaposan megismertették már jó néhány szociális munkást. Bár a csoport célja az volt, hogy megalkodjunk a klubtagok állítsák össze saját programjaikat, az első esti összejövetelt a központi szervezte: tömegsport rendezvény volt a tornateremben. A csoport tagjainak első gondolata ez volt: "Vajon milyen lesz az új szociális munkás?" Felkészültségem tévesen arra a képzetre vezetett, hogy "lemondásról" kell a tekintélyemet az első foglalkozáson, és el kell fogadnom magamat mint vezetőt. Ez pedig egy igaz erőpróbát eredményezett.

Én és a nagyváltó csak öt fű jelent meg, ezért az első tíz percben a klub múlt évi beszámolójáról beszélgettünk. Ekkor esett be Al, és a foglalkozás létezőre egészen megváltozott. Először volt, mintha az első öt fű csak órára várt volna, a katalizátorra, aki végre megérett. Al azonnal felismerő csodáit, amelyre aznap este 6 is játszott. Három éve most nyertek először, amikor megkérdeztem milyen volt a meccs, röviden válaszolt. Utána visszakérdeztem, hogy mi volt az esti program. Elmondtam az előre eltervezett esti programot, amit ő alaposan megbírt. A klubban újradíjazás (az egyik versenyszám) lányoknak való - felelte. Az új választottam neki, hogy az új programot is megkérdezzem, amikor edzettek. Erre ő: - Én nem vagyok sem bokszozó, sem lány. De a klubba fű eddig sem lelkeselet, valami nagyon az esti program iránt, a hangemlék élesen visszhangzott, hogy mindannyian egyetértettünk Al-lel.

Az esti program tisztázatlansága és kezdeti idegességem arra vezetett, hogy szóval a programot és vetélytársnak tekinsem Al-t. A szerződésünk még nem volt, felhívtam és téves képzeteim miatt elmulasztottam a szociális munkás csoporttagokkal kapcsolatos szerepének megbeszélését. Ahogy felt az új program nagyobb ba-ba sodortam saját magam:

Én és a nagyváltó a következő heti programban megegyezni a sráccokkal. Egy másik klub-vezetővel és a nagyváltóval hoztuk az ajtó üvegen át és az üveghöz nyomták az orunkat. A nagyváltóval és a sráccal együtt voltam. Al már rohanat is, hogy megugrassza őket. Példája ragadós volt. Én és a nagyváltó azonnal követte a vezetőjét. Felhívtam a sráccokról, és a sráccokról is figyeltem a lányokra. Ők viszont úgy döntöttek, hogy inkább rájuk nem számíthatunk, és utóváltással visszakértelem őket az asztalhoz. Én és a nagyváltó a sráccokról is, hogy megugrassza őket. Egy finn srácut fű asztalra állt a sráccokról, hogy megugrassza őket. Megkértem őket, vegyék le a lábukat az asztalról, mert a sráccokról is a sráccokról. Joe és Ken megélték a sráccokról, de a többiek nem.



Megpróbáltam könnyed, de ugyanakkor határozott lenni. Vonalakotva engedelmessétek, és egyikük azt mondta, a múlt évi vezető sok mindent megengedett nektek, amit én biztosan nem fogok. Azt feleltem, hogy csak olyan dolgokat engedhetek meg nektek, amelyeket az intézmény elfogadhatónak talál. Az egyik fiú megkérdezte tőlem, mi az az intézmény. Elmagyaráztam, hogy a központot értem alatta. (Szociális munka gyakorlaton első hetében máris tiltságon "szakmai" voltam.) Ideje volt, hogy átmenjünk a tornaterembe sportolni (nagy megkönnyebbüléssel).

Világos, hogy a téves szerepelfogásom, mely szerint feladtam "a csoport megszélesítése", miatt fontos kérdéseket mulasztottam el. A legutóbbi csoportvezetőnktről való beszélgetés példánul hasznos lett volna. A másik fontos kérdés, a lányokkal való kapcsolata az ilyen korú fiúk számára fontos és zavartbaejtő téma. Al volt az egyetlen klubtag, akit később lányokkal táncolt aznap este a program társasági részében. Megkérdezte, tarthatnánk-e egy közös partit a lányok csoportjával. Kitértem a kérdéssük alól azzal, hogy "ezt jó előtte meg kell majd tervezniük". Al számos területen vezetőnek számított a csoportban. Kifejezte érzelmeket és aggodalmait. De mivel én nem figyeltem fel szerepének fontosságára, háború tört ki közöttük, melynek a téje az volt, hogy "ki a főnök a csoportban". Mivel figyelmen kívül hagytam jelzéseiket, az indirekt próbáratétel folytatódott. Al vezetésével a klubtagok papírdarabokat dobáltak szét a klubszobában, kihajoltak az ablakokból, és leköpödték a központ távozó lakóit. Többször is megpróbáltam magatartási határokat szabni, és ugyanakkor nem engedtem meg magamnak, hogy dühömet kimutassam, gondoltam, ez szakmátlag helytelen lenne. Végül lettem mérszeles ösztöneim győztek.

Azt mondtam, szeretnék néhány szót szólni, mielőtt befejezzük a foglalkozást. Megpróbáltam megértetni a határokat, amelyeket korábban szabtam, de érzésim győzedelmessétek rajtam. Elmagyaráztam, hogy ez az este valóban nehéz volt számomra, és úgy vélem, számukra is. Azt mondtam, ha nem tudunk békét kötni amnyira, hogy megbeszéljük a további programokat, akkor valószerűleg nem lesznek további programok. Ekkor mondtam valami olyat, ami nagyon magamra is meglepett. Azt mondtam, hogy jobban temek, ha rendesebben viselnék magukat, mert ha nem, kereshetnek maguknak egy új csoportvezetőt. Azt felelték, hogy a többi csoporttagok képest - akik nem jöttek el ma este, - ők kimondottan jól viselkedtek. A reakción egybe pillantva.

Könnyű megérteni, miért estem pánikba ebben a helyzetben. A jó szociális munkást olyannak képzeltem el, aki képes "kézben tartani" a csoportot anélkül, hogy kijönne a sodrából. A valóságban, a gyűlés utolsó pillanatában amikor felfedtem valódi érzéseimet, már elkezdtem a munkakapcsolat kialakítását a csoport tagjaival. Néhány további foglalkozás után, amikor újra és újra próbára tetek, kezdeményeztem, hogy megbeszéljünk az

témát, és segítettem a csoportnak kialakítani saját belső vezetését és struktúráját.

Megmondtam a fiúknak, hogy mivel már öt hete együtt dolgozunk, talán érdekelne őket, hogy én mit gondolok a csoportról. Erre felkapták a fejüket. Bert ezt mondta: -Maga miadá miniket. Mindenképp nevetett. Elmondtam, hogy az öt hét alatt el tudtam beszélgetni néhányukkal egyenként, és úgy tűnt, jól kijövünk egymással. Azonban amikor összegyűltünk mint csoport, valahogy mindig elhanyagolom tudniuk beszélgetni, és ez így van kezdetől fogva. Bár nem valójuk be, de mindegyiket a lopsz, az örökös okoskodás és a tiszteltetés érdekli. Al azt mondta (ez alkalommal nagyon komolyan), hogy valóban egészen mások, amikor így csoportban együtt vannak. Miért van ez így? Bert megkérdezte a társait, hogy valóban lopják-e, és mindegyikem beavallották, hogy lopják. Valamivel később azt mondtam nekik, hogy szerettem félnék attól, hogy a csoport előtti kimondják, mit gondolnak. Bert azt mondta, ő nem fél. Megkérdeztem a többieket. Al csúfolódva bokszozó módon beszélgetett, és így szól: -Én nem félek senkitől a csoportban. -Együtt nevettem velük, majd azt mondtam, hogy szerintem könnyű bátonnak lenni, ha ököltől van szó, de sokkal több bátonság kell ahhoz, hogy kimondjunk valamit, amiről azt hisszük, a többieknek nem fog tetszeni. Azt mondtam, a klub az övék, és bár számomra is fontos, a számukra még fontosabb. Joel erre elcsúfított egy jó kiegészítést, de Ken ezzel hallgattata el: -Éppen ez az, amiről az előbb beszél - (inamint én).

A megbeszélés folytatódott, és a fiúk elmondták, hogy gyakran nem tetszenek nekik az általam javasolt programok. Bátonítottam őket, hogy ezennél mondják meg, ha így van, mivel ez az ő klubjuk. Meglepő mennyiségű érzelmet jött ki a fiúk szájából, melynek nagy része az egyik fiú ellen irányult, aki gyakran fenyegetett feszültségvezető viselkedést, de aznap este nem volt jelen. Ezután azt beszéltek, hogyan tudnák ők maguk megszervezni a programjaikat. A fiúk beszéltek, hogy talán hozhatnak ötleteket más klubokból, és ők azután eldöntenék, hogy mit akarnak. Ekkor Al javasolta, hogy válasszanak elnököket. Némiképpen azt mondtam megváltásul, hogy elnöküknek Al, alelnöküknek Bertet, és pénztárost pedig Ken. Hozottságot is alakítottak a lányok klubjával tartandó közös parti megbeszélésére.

Azt mondtam, hogy elmerültem beszéltem egy komoly témáról, anélkül, hogy becélozhatnék, hogy mit gondolok. Először éreztem magam feszületen. Ezt meg is mondtam neki. Al azt felelte, nem ismételné mindig ilyenek. - Erre azt válaszoltam, hogy ezt nem is várom. Azt mondta lesz még, és én nem is bánom, feltéve, hogy időnként össze miújk szedni és elvinni a feladatunkat. Al azt mondta, hogy ez majd az ő dolga lesz. Én pedig segítettem neki, hogy elmondja gondolatait. Beleegyeztem.

Azt mondtam, hogy elmerültem beszéltem, hogy amikor elhagytam az épületet, hogy mit gondolok a csoportról. Ezzel kezdve a munka lényege az volt, hogy segítsen a klubtagoknak kialakítani csoportjuk struktúráját. Azt mondtam, hogy elmerültem Al-lel a foglalkozások előtt az ő kérésére, és hogy megbeszéljünk a napirendet és megbeszéljünk az elnöklésével



kapcsolatos problémáit. Ami engem illet, ezek a foglalkozások fájdalmas leckét jelentettek annak szűkebbességéről, hogy jobban meg kell értenem saját szerepemet, és el kell ismernem a csoport belső vezetőjét.

## A kapuőr

A devianás tagról szóló részben rámutattam, hogy gyakran ő az, aki a többieknel erősebb késztetéssel rendelkezik valamilyen érzés megjelentésével kapcsolatban. Bizonyos értelemben a devianás viselkedés törekvés arra, hogy a csoport elmozduljon a holliponttól a komoly munka irányába. A belső vezető gyakran úgyanez a szerepet egészségesebb, direktebb módon tölti be. Egy csoportnak éppúgy lehetnek ambivalens érzései a munkával kapcsolatban, mint az egyéni kliensnek, és egyes tagok magukra vállalhatják a szerepet, hogy a csoport nevében kifejezzék ezt az ambivalenciát. Ezt a szerepet néha a "kapuőr" szerepének nevezik. Ez azt jelenti, hogy a csoport egyik tagja "őrizi a kaput" amilyen keresztül a csoportnak át kell haladnia, hogy a munka mélyebb szintekre jusson. Ez a folyamat a következő sémánál jellemezhető amikor a csoport egy nehéz témához érkezik, a kapuőr mindig eltéríti őket a tárgytól. Az egyik csoportban például, valahányszor a beszélgetés a szociális munkás autoritásának kérdése felé közeledett, a csoport egyik nőtagja rágyújtott egy erős cigarettára, vagy valamilyen más módon magára vonta a csoport figyelmét. A csoport pedig ráharapott a "csalitra" és ejtette a nehéz témát. A szociális munkás a következőképpen mutatott rá erre az ismétlődő cselekvésre: - Tudják, nekem úgy tűnik, hogy valahányszor közel kerülnek ahhoz, hogy engem "tízzenek napirendre", Pat rágyújt egy cigarettára, és mindig valamit, amire mindnyájan nekiesnek. Igazam van? A csoport elutasította ezt az értelmezést, de dühösesek voltak a csoportvezetőre és ezzel belekezdtek az autoritás témájába. Később, még ugyanezen a foglalkozáson Pat azt mondta, hogy a szociális munkás megfigyelése talán mégis helytálló, mert ő gyerekkorában mindig félt, hogy vessekedni lájja a szüleit. Lehet, hogy akkor is így viselkedett. Ebben a csoportban nem kellett a viselkedési séma okait fejtegetni, sem Pat, sem a csoport részéről. Nem volt szükség rá, hogy a csoport tagjai egyetértsenek a megfigyzéssel. A minta puszta megfogalmazása általában adott a csoportnak arra, hogy közvetlenül szembekerüljenek a szociális munkással. Így többé nem volt szükség Pat szerepére.

A kapu őrzésére gyakran alkalmazzák a humort. A következők például egy gyermekvédelmi szociális munkás a társalgóban zajló társalgó helyén

napi beszélgetésbe kapcsolódtik, a szexuális tárgyú célozgatások fonálát megadva meg. A fiúk fiatal kamaszok.

FRANK: (Showműsort néz a TV-ben) Hűűű! Nezzétek csak azt a csinos pipit! Finék, de szívesen randiznék veled a show után.

LOU: Ugyan, azt sem tudnád, mit kezdjél veled, ha ott fekédnél melletted, te tokfej! Azon kívül, nem is elég nagy a f...od. (Általános heccelődés és upritás.)

SZOCIÁLIS MUNKÁS: Sokat heccelődtek a szexszel kapcsolatban fiúk, de figyelni nemék, hogy sok kérdés is jár az eszeteikben erről a témáról - sok komoly kérdés.

FRANK: Mitféle kérdések?

LOU: VALIS MUNKÁS: Nem tudom pontosan mik a kérdéseitek, de fogadni szeretnék, hogy érdekel benneteket, hogyan lehetnétek vonzóak a nőknek és férfiaknak, és hogy a valóságban hogyan kezelhetitek szexuális és más természetű kapcsolatokat a nőekkel. Biztosan nehéz erről komolyan beszélni.

LOU: Az én öregem soha nem beszélgetett velem a szexről.

FRANK: (Aki attéle tréfnemester a csoportban) Hallottátok a sztorit a sráctól, de megdöbbent a pupáját, homann jött? A papa erre tizenöt perces lelki-pszichológiai foglalkozást tartott neki a szexről, majd a srác így szól: - Furcsa, hisz Jimmy és én egykoron jöttünk (Néhányan nevettek, mások felnyögtek.) Van egy másik jó sztori a sráctól?

LOU: VALIS MUNKÁS: Várj csak, Terry! Már megint ezt csinálod. Tehát bizony eljöttünk egy komoly beszélgetés közepébe egy nehéz témában, és most megint a viccelődés és ti többiek egyből belemertek. Mi a baj? Emnyire nehéz a szexről beszélni heccelődés nélkül?

FRANK: (A fiúk behajszorították a beszélgetésbe a szexről és más, a nőkkel való kapcsolattal kapcsoló kérdésekről. Terry szótlanul hallgatta a többieket. A szociális munkás később négy szemkört újra felvetette a témát Terryvel. A fiúk megint heccelődtek az ilyen beszélgetések. Esetleg kapcsos-



latban van-e ez rossz szexuális tapasztalataival. Terry édesanyja prostitúált volt, és a fiú maga is prostitúált volt egy ideig tizenéves kora körül. Erről nem beszélhetett a többi fiú előtt, és a szociális munkás tiszteletben tartotta ezt. A legtöbb esetben a kapuőr azért jártsza el ezt a funkcionális szerepet, mert a többi csoportagnál erősebben érzi a csoport ambivalenciájának ellenállási oldalát. Bizonyos értelemben ő a csoport szószólója. Ez a jelenség hasonló a besős vezető, vagy a devians tag szerepéhez, csak ez utóbbiak az ellenételes pólust képviselik.

## A defenzív tag

A csoportban tapasztalható hátrításokról már volt szó más szerepekkel kapcsolatban, de érdemes külön is foglalkozni a kérdéssel. Gyakran tűnik fel egy-egy csoporttag, aki különösen hátrít bizonyos problémák beismertésében, saját felelősségének elfogadásában egy probléma felmerülése kapcsán. A hátrítás gyakran arra az eredményre vezet, hogy a csoporttagok közvetlenül vagy közvetve növelik erőfeszítéseiket a tag védekezésének aláásására, vagy pedig feladják és figyelmen kívül hagyják őt. Az egyik klasszikus séma, hogy a defenzív tag végighallgatja, amit mások mondanak, pl. gyermeknevelési gondjakkal kapcsolatban, majd felkiált: - Nem egészen értem, mi az a probléma, amivel mindenki küzd, nekem nincsen hasonló gondom. - A csoport többi tagjának reakciója erre a megjegyzésre rendszerint világosan kiolvasható a szemekből.

Lewin kidolgozta a változás egy modelljét, amely több szinten is alkalmazható (az egyén, a csoport, a család és a szervezet szintjén) (Lewin, 1951). Kissé leegyszerűsítve: az egyén személyiségében a környezetével való kapcsolatban kialakult egy "kvázi-állandó szociális egyensúly". Ezen egyensúlyi állapoton belül a defenzív tag számára a tagadás a fájdalom-problémák kezelésének módja. A változás elérésének három fázisa: ezen egyensúlyi "feloldása", az egyensúly "elmozdítása" végül a "megszilárdulás" egy új kvázi-állandó egyensúlyi állapotban. Fontos szem előtt tartani, hogy a védekezés fontos az egyén számára, így ha valaki arra számít, hogy a feloldás folyamat könnyű lesz, nem érti a dinamika lényegét. Minél súlyosabb körülményről van szó, minél mélyebben érzi valaki a kimozdítási kísérletet belső elleni támadásnak, annál merevebben védekezik ellene. A defenzív viselkedés megnyilvánulása egy csoportban (éppúgy, mint az ellenállás jelentkezése egyéni esetkezelésben), azt jelzi, hogy a csoportban komoly munka folyik a csoport egyik tagja vagy a csoportvezető részéről megnyilvánuló kíméletlen

kísérlet szükséges a feloldási folyamat megindulásához. Ugyanakkor, az egyének szükségége van minden támmogatásra, megértésre és segítségre, amit csak kaphat, hogy a feloldás elvezessen a kvázi-állandóság új szintjéhez. A szociális munkások gyakran alábecsülik, hogy mennyire nehéz megenni azokat a lényegi változtatásokat, amelyeket ő vagy a csoporttagok elvámak a hátró tagtól. A változási folyamat nehézkességét tiszteletben kell tartani. A támogatás és az elvárások finom ötvözése szükséges olyan körülmények teremteséhez, amelyek között a csoport tagjai eléggé felszabadulhatnak érzik magukat ahhoz, hogy szembenézzenek korlátaikkal, belső ellenállásuk forrásával.

A következő példában egy apa mondja el konfliktusát tizenyolc éves fiával. A konfliktus következtében a fiú elment az otthonából, és zűrzavart okozott a családban. Amikor a szitnációt részletesen eljásszák, a szülők közül többen támmotának, hogy az apa makacs volt, és nem hallgatta meg figyelmesen, mint a fia mondott. A társai megpróbálják meggyőzni az apát alternatív kapcsolattartási módok lehetőségéről, de mindenkinek a tipikus "igen, de ..." válaszokat adja, mert nem képes felfogni, amit mondanak. Végül néhány perc beszélgetés után a csoport elhallgat. A szociális munkás beavatkozik, és rámutat a kommunikációs akadályra.

TERESA: TÁRS MUNKÁS: Ha jól értem, a következő dolog zajlik most éppen: én felvettem egy problémát, amire többen megpróbáltak valamilyen javaslatot tenni, de Ted mindenkinek "igen, de..." kezdetű mondatokban válaszol. Egy nyomban ki, mit akik mindjárt feladják. Jól látom?

TERESA: Igen nem jutunk sehová. Bárki bármit mond, mindentre van válasza.

TERESA: TÁRS MUNKÁS: Ted, lehet, hogy sarokba szorítottak érzi magát egy kicsit. Talán nehezen fogadná mások ötleteit? Mi van magával?

TERESA: Igen hiszen, hogy megértik a helyzetemet. Ez más, mint amikor én vagyok a csoport vezetője. Ted egészen mindenkire engem hibáztat a fiammal való veszekedés miatt. Azt hiszem, hogy érzik, mi is ez.

TERESA: TÁRS MUNKÁS: Talán elmondhatná, mit érez a fiával történt konfliktusával kapcsolatban.



TED: Én anyit adtam ennek a gyereknek, kiskora óta neveltem, és most úgy viselkedik az anyjával és velem, mintha semmi köze nem lenne hozzánk. Én mindent megtettem, amit lehetett, hát nem érti ő ezt meg?

SZOCIÁLIS MUNKÁS: Nem könnyű, ha az ember annyira szereti a gyerekeit, mint maga és még gyerekeknek tekintni őt, ő pedig, mintha másfelé húzna. Még felelősnek érzi magát érte, de tehetetlennek érzi magát, mivel már nem nagyon van fellette hatalma. Meg tudják érteni, hogyan érezheti magát Ted?

A csoporttagok Ted mellé álltak, megértésüket fejezték ki azzal, hogy hasonló tapasztalatokról és érzésekről számoltak be. A beszélgetés már inkább a közös érzésekről szólt, nem pedig a beszélgetést feszélyező nehézségekről. A szociális munkás megéreztte, hogy Tednek megértésre volt szüksége, nem pedig félkezesre a többi szülő részéről éppen azért, mivel saját maga másoknál sokkal szigorúbban ítélte viselkedését. Minután sikerült a támogató hangulat kialakítása, a szociális munkás arra tett kísérletet, hogy felszólít hozzá a hártás hátterében meghúzódó érzelmeket.

SZOCIÁLIS MUNKÁS: Ted, a maga helyében sokat gondolkodnék azon, hogy mitől romlott meg ez a kapcsolat. Azon tömném a fejem, hogy történhetett ez, amikor én anyyi mindent megpróbáltam - talán lehetett volna valamit másképp csinálni? Maga is így van ezzel?

FRAN (Ted felesége): Ted éjszakánként nem alszik mostanában, annyira ideges.

TED: Persze, hogy ideges vagyok. Elvileg megtettem mindent, de talán lehetett volna otthon lennem, kevesebbet kellett volna dolgoznom, többet lehetett volna vele lennem..., tudja?

SZOCIÁLIS MUNKÁS: Pont ez lehet az, ami miatt nehéz elhinni, hogy mások megérthetik, miközben annyira haragszik magára. El tudják képzelni, hogy Ted helyében maguknak sem lenne könnyű mások véleményét megérteni? ganni?

RAY: Szerintem mindannyian hasonló helyzetben vagyunk. Amikor látom, ahogy Ted megmakacsolja magát itt a csoportban, mintha magamat láttnám és a magam hártásait.

A beszélgetés a továbbiakban arról szólt, hogy milyen nehéz tanácsokat elfogadni egy ilyen helyzetben, főleg, ha az ember maga is nagyon bizonytalan. A beszélgetés folyamán Ted érezhetően megkönnyebbült és elkezdett másokra figyelni. Egy kis idő múlva, visszatért saját problémáijához és megkérte a csoportot, hogy fússanak neki még egyszer: "Gazán nehéz, de nem akarom ezt a kolyköt teljesen elveszíteni", mondta. Bizonyos helyzetekben, a defenzív csoporttagoknak több időre van szükségük ahhoz, hogy "elinduljanak". Szociális munkások gyakran tapasztalhatják, hogy egy-egy ilyen tag a találkozó után sokat gondolkodik és a felengedésük és változási szándékuk csak egy későbbi találkozás során válik érzékelhetővé. Ez azonban már a kliens része a folyamatban, a szociális munkás csak azért vállalhatja a felelősséget, hogy megteremt a változáshoz szükséges lehető legjobb feltételeket - a többi a kliens és sok más tényezőtől múlik. Egyes kliensek helyzete lehet annyira komoly, hogy életüknek ebben a szakaszában nem képesek használni a csoportot és a szociális munkás segítségét. Szomorú, de ez a realitás.

#### A hallgatótag

A hallgatótag az, aki a csoportban hosszabb ideig felhívően nem szól hozzá a beszélgetésekhez, esendben marad. Kiscsoportban néhány alkalom után a csoportvezető és a csoport is észreveszi, ha valaki egyáltalán nem vagy alig szól hozzá. A csoporttagoknak gondot jelenthet hallgatótag társuk, mivel nem beszélnek milyen gondolatait, érzéseit vannak kapcsolatban. Általában ez az a többlet, hogy a hallgatás mögött elítélő vélemény rejlik, ill. hogy az embernek mincsen az övékéhez hasonló gondoljai, vagy azt gondolják, hogy ők sokat beszélnek. A szociális munkásoknak is kényelmetlen lehet az, hogy ők érzik, hogy a hozzá nem szóló tagot nem sikerült bevonnai a beszélgetésbe. A hallgatás csoporthelyzetben hasonlót jelent, mint az elvonulást. Ez is a kommunikációinak egy formája, csak itt is a csoportban marad, hogy mi az üzenet lényege. Van, akinél ez egyszerűen az, hogy nehezen szólal meg más emberek előtt. Mások nehezen kapcsolódnak ki az ő problémáikhoz, az ő problémáik mások. Vannak, akik maguk- magukról azt érzik, hogy a csoportban folyik (hasonlóan a devianás tagot bemutató csoportban), de a csoportban szeretni azonban, ez utóbbi a legtrikább esetben oka



a hallgatásnak, bár érdekes módon mind az aktív csoporttagok, mind a szociális munkások leggyakrabban így értelmezik, ami viszont az ő saját értékeit tükrözi vissza. Vizsgáljuk meg közelebbről azt a hallgatótagot, aki fél megszólalni, majd azt, aki kimarad, nem tud bevonódni és végül azt, hogyan tud a szociális munkás segíteni, amikor a többiek a hallgatótagra reagálnak.

Első feltételezésem, hogy hibás vélemény az, miszerint minden csoporttagnak egyenlően hozzá kell szólni. A valóságban az egyének által felvállalt társas szerepek erősen különbözőznek e tekintetben is: egyesek beszéd útján vesznek részt a társas érintkezésben, mások aktív hallgatás révén. Sokat lehet nyerni egy beszélgetésből aktív részvétel nélkül is. Az a szociális munkás, aki számoltatja a megszólalásokat és csak akkor érti sikeresnek a csoportot, ha mindenki egyenlően részt vesz benne, téved. Másrésztől azonban, amint kialakul a közös elkötelezettség érzése egy csoportban, a megnyilvánulásainkkal kockázatot vállaló tagok úgy érzik, másoknak is így kell viselkedni. Valójában a hallgatótag tag is rosszul érti magát, mivel "kap" valamit, de nem "ad" cserébe. Ráadásul, a hallgatótagok annyira megszokták már, hogy csendben vannak csoportos helyzetekben, hogy nem alakultak ki a megnyilvánuláshoz szükséges készségeik. Vannak, akik azt mondják, hogy ők mindig elkésnek gondolatokkal. A csoport túl gyors hozzájuk képest és mire ötletük megfogalmazódik, a csoport már túljutott a kérdésen. Megint mások azért maradnak csendben, mivel ha már néhány alkalommal csendben voltak, félnek, hogy megszólalásukkal annyira meglepik a többieket, hogy azok "kiesnek a székükhől". Összességében tehát, bár az egyenlő részvétel nem cél, a hallgatótag tagnak segítsége lehet némi segítségre abban, hogy a csoportba be tudjon kapcsolódni.

Szociális munkások esetenként direkt konfrontáció útján vagy más közvetett módon próbálnak megbíráskozni a problémával. Mindeket más-szer módon hiba lehet. Például, ha egy csoporttag azért hallgatott, mert nehézséget jelent neki a megszólalás és a szociális munkás váratlanul megszólítja a következőkkel: "Észrevettem, hogy eddig nem szólt meg a csoportban kíváncsi lennék, mire gondolt?", ez a személyt méginkább megbéníthatja. Így ilyen megszólítás zavartbaejtő lehet és csak tovább fokozza az egyén kétségbeesését. Épp egy ilyen közvetlen megszólítás lehet az, amifől az egyén tartott.

A közvetett eszközök is lehetnek legalább annyira károsak. A szociális munkás felfigyelt egy csoporttagra, aki nem vetett részt a beszélgetésben és így fordult hozzá: "Mit gondol erről a kérdéstől, Fran?". A megszólalást felhívó gyakran érti úgy, hogy formálódó gondolatai kirepülnek fejből a megvárakozással keletkezett pillanatában. A közvetett eszközök egy másik formája amikor a csoport minden tagjának egymás után kell elmondania gondolatait.

egy-egy kérdésről pusztán azért, hogy a hallgatótag tag is megszólaljon, mesterlegesen és manipulatívuk ténhet.

A feladat, hogy a megszólítás direkt legyen, de ne keltsen féltelmet. Az én stratégiám arra a meggyőződésimre támaszkodik, hogy mindenkinek joga van megszokott védekezési mechanizmusait és társas érintkezési mintáit alkalmazni. Szociális munkásként a feladatom az, hogy közvetítsek a csoporttagok között, felelősségem, hogy biztosítsam és érdekeljem a hallgatótag tag elkötelezettségét a csoport felé. Amennyiben megakadást érzékelek a csoport felé a kérdéses tag között, fel kell tudnom ajánlani segítségemet. A következő beszélgetés a csoport második találkozója után zajlott. Richard felhívően bejelentés volt mindkét alkalommal, bár arckifejezéséből bevonódottságát lehetett látni.

RICHARD: Persze, miről van szó?

RICHARD: Persze, miről van szó?

SZOCIÁLIS MUNKÁS: Észrevettem, hogy nem szólt meg a találkozónkon, gondolom, megkérdézem, hogy van ezzel. Tudom, hogy egyeseknek hosszabb idő kell ahhoz, hogy be tudjanak kapcsolódni, és ez rendszerben is van. Csak ebben az esetben abban, hogy nincs-e valami gond.

RICHARD: Iah, most megfogott.

SZOCIÁLIS MUNKÁS: Ezt hogy érti?

RICHARD: Talán el tudtam végezni összes iskolámat úgy, hogy soha nem voltam zavarban az osztályban, és most úgy tűnik, rajtakaptak.

SZOCIÁLIS MUNKÁS: Nehéz megszólalnia csoportban?

RICHARD: Mindig bizonytalan vagyok abban, hogy mit is akarok mondani, és megfogom, a csoport már rég továbblépett. Időnként pedig nehéz beszélni, amikor annyira mindenki hozzá akar szólni.

SZOCIÁLIS MUNKÁS: Nézzé, látom a szemem, hogy aktívan részt vesz a beszélgetésben. Amikor egy idő után nagyon kellemetlenül fogja érezni magát, akkor meg kell kérni, hogy mondja el, hogy mi van a fejében és ez egyre nehezebb lesz.



RICHARD: Általában ez így szokott történni.

**SZOCIÁLIS MUNKÁS:** Ezzel nincs egyedül. Sokan éreznek hasonlóan. Ha gondolja, segíthetek magának. Figyelem majd magát és ha a tekintetéből vagy testtartásából úgy érzem, szívesen bekapcsolódna a beszélgetésbe, vagy ha ezt jelzi, akkor segíték szóhoz jutni. Állapodjunk meg ebben?

RICHARD: Jól hangzik. Ha jelzek, megszólít?

**SZOCIÁLIS MUNKÁS:** Pontosan! Eddig már sok mindenkinek segített ez.

A következő találkozón Richard az első tizenöt percben kerítette a szemkontaktust a szociális munkással, nyilván félve attól, nehogy rossz jelzést adjon. A beszélgetés nagyon érdekes volt és a szociális munkás figyelte Richardot. Egy idő után a szociális munkás észrevette, hogy Richard egy kicsit előrehajolt, a szemöldökét felhúzta és a szociális munkásra nézett. "Mondjad, Richard", szólította meg egyszerűen. A csoport elhallgatott és Richard beszélni kezdett. A hallgató tag másik típusa az, aki úgy érzí, hogy az ő problémái nem lehetnek a csoport számára érdekesek és hogy az ő gondoljai mások, mint a többi csoporttagé. Az ilyen tagok nem osztják meg problémáikat a csoporttal, egy idő után teljesen kívül maradnak és a csoport értetlenül figyel, mi történik. A következő példában egy nő, aki néhány nehézségét osztotta meg a csoporttal azt állítja, hogy magára hagyták őt, mivel nem reagáltak érzéseire. Mrs. D. az eddig csendben ült a csoportban, válaszolt erre a megjegyzésre. A szociális munkás Mrs. D. hez fordult és megkérdezte, hogy ő is magára hagyottak érezte-e magát.

A szociális munkás közbeszólt: - Talán meghallgathatnánk, mitől érezte magát magán hagyva Mrs. T.? Mrs. T. folytatja: - Úgy éreztem, nem vagyok része a csoportnak, hogy semmit nem beszéltek. Mrs. D. közbevágott: - Hát igen! Nem akarjuk mások gondoljait meghallani, mert nekünk magunknak is elég bajunk van! A szociális munkás Mrs. D.-hez fordult: - Úgy érzí, hogy magára hagyja a csoportot? Nem. - válaszolta Mrs. D. -, nem érzem, hogy ugyanolyan lenne a helyzetem, mint nekik van féjük. (Mrs. B. megérintette Mrs. D. karját.) A szociális munkás megkérdezte, mit érez Mrs. D. azzal kapcsolatban, hogy mellette nincs egy férfi. - Szomorú vagyok, kétségbeesett vagyok, vajon ő is ilyen bitszke lenne-e a kölykökre, mint én vagyok? - válaszolta Mrs. D. Elmondta, hogy talán minden más lenne, ha a férfi éne - talán minden jobban alakult volna a szociális munkás megfogalmazta, hogy Mrs. D. néhány héig mintha kívül lett volna a csoportban. Mrs. D. egyetértett. Mrs. B. megjegyezte, hogy ennek az lehetett az oka, hogy nem tudta megérteni a férjének érzéseit másokkal. A többiek egyetértettek. - Úgy érzem, a csoport szívesen meghallgatja, milyen érzést jelent egyedül lenni - milyen segítségre lehet ilyenkor az embernek számítani szóval meg a szociális munkás némi csend után. - Már megint az érzelmek elindításával próbál meg Mrs. B. A szociális munkás megkérdezte, hogy gondot jelent-e Mrs. B.-nek az érzelmek

beszédni. Nem, - válaszolta -, de fontos ez? Fontosnak tűnik - válaszolta a szociális munkás -, mivel a csoportban mindenkinek gondot jelentett érzelmek kifejezése és ugyanakkor mindenkinek érdekel az, hogyban érez a másik. Lájja, mi történt itt? Amikor megvituk valamilyen Mrs. D. érzéseiről, valaki javaslatára elterítük ottl a kértéstől. Forduljunk csak vissza Mrs. D.-hez! - Borzasztóan megérintette (hangsúlyozva) érzem nagyon otthon a gyerekekkel - mondta Mrs. D. A szociális munkás közbeszólt, hogy reméltem van, hogy a 'szar' szó használja, de miért érez így?

A csoportban érezek szörnyű feszültséget, amikor veszekednek - egész életem csupa veszekedés - először a saját családomban - aztán a férjemmel - most meg a gyerekeimmel. Hogyan lájja ezeket a veszekedéseket - mit jelentenek ezek magának? -, kérdezte a szociális munkás. Egyedül vagyok, teljesen egyedül. Mrs. T. közbeszólt: - Ismerem ezt az érzést - az én férjemmel is ez volt - állandóan veszekedünk.... Mit tettek? Miért velém történnik mindig ez? A szociális munkás megkérdezte Mrs. D.-t, hogy mondjon el egy konkrét helyzetet, amit Mrs. D. meg is tett. A történet fejtelmessé válik, szabályok megfogalmazásáról, aztán ezek feltételezéséről és arról, hogy végülis minden úgy történt, ahogy a gyerekek akarták.

Éppen egy tag visszahúzódtásának egyszerű tudomásul vételével bátorítani tudtuk gondolatainak megosztására. Előfordult, hogy egy hallgató tagot maga a csoport próbál meg elérni. Nem ritka, hogy egy csoporttag a hallgató taghoz fordul és megkérdezi: "Mire gondolt maga?" Itt megint az segíthet a csoportnak és a csoporttagnak egy fontos beszélgetés kialakulásában, ha a szociális munkás mindkét félre figyel és világosan lájja saját szerepét.

Egy kollég gondolkodom, Fred Eddig még semmit sem mondtál a csoportban. Mitől?

(Hangsúlyozva) kényelmetlenséget mutalva) Ja, csak figyelem.

**SZOCIÁLIS MUNKÁS:** (Rayhez szólva) Zavartja magát, ha Fred nem szól hozzá?

Ha igen. Azon gondolkodom, hogy talán túl sokat beszéltek, vagy esetleg nem beszéltem kellően mélyen.

**SZOCIÁLIS MUNKÁS:** Másoknak is vannak ilyen gondolatai? (Többben bólogatnak.) Az gondolom, hogy a többieknek kellemetlen lehet, ha nem szóialkodik, mert mindentől, mi jár a fejében. Tudna erre valamit mondani?

Amikor én ültem, éppen arra gondoltam, mennyire hasonlóak a problémáim. Reméltem volna néhány dolgot én is elmondani, de nehezemre esik megfogalmazni.

**SZOCIÁLIS MUNKÁS:** Ez nem volt könnyű, ugye?



FRED: Nem, nem volt könnyű, de örülök, hogy kijött belőlem.

RAY: Lehet, hogy ha egy kicsit befogom a számat, inkább hozzá tud szólni.

SZOCIÁLIS MUNKÁS: Nem hiszem, Ray. Egyesek sokat beszélnek csoportban, mások figyelő hallgatók révén vesznek részt. Magát is érdekli, hogy mit gondolnak a többiek, nem hiszem, hogy vissza kellene tartania a gondolatait. És mit gondolnak a többiek?

LOU: Érdekes dolgokat vet fel, Ray, és ez segít minket a továbblépésben. Nem örülök neki, ha visszahúzódná. (Ray elmosolyodik.)

SZOCIÁLIS MUNKÁS: Figyelem majd a beszélgetést a csoportban és ha úgy látom, hogy valaki be szeretne kapcsolódni, segítek teret nyitni. Rendben? (A csoporttagok egyetértően bólogatnak.)

FRED: Be fogok kapcsolódni a beszélgetésbe, egyszerűen több időre van szükségem.

RAY: Oké. Ne érezze kényszernek. Akkor kapcsolódjon be, amikor jól esik.

Amint a kommunikáció világosabbá vált, a hallgató tag körüli probléma is csökkent. Fred a következő héten bekapcsolódott a beszélgetésbe egy gondolival, amire a többiek érdeklődéssel reagáltak.

Ez a példa a dolog másik oldalát is felveti: azoknak a személyeknek a szerepét, akik túl sokat beszélnek a csoportban. Tapasztalatom szerint, a sokat beszélő tagok nagyobb gondot jelentenek, mint a csendesek. Főleg az első találkozás alkalmával, a csoporttagok nagy megkönnyebbulást éreznek, ha valaki átvállalja a beszélgetés nagy részét. Problémát okoz azonban, ha az, aki sokat beszél, nem figyel a többiekre, közbevágy, ha mások megszólalnak vagy negatív reakciókat vált ki a csoportból. Ha egy csoportmunkás ilyen jelenlétét tapasztal, közvetlenül fel kell vetni a kérdést. Általában a helyzeti megvilágítás a tagok és a csoport között enyhíti a problémát. Általában kiderül, hogy a sok beszéd érzelmek elfedése, problémák kikerülésére, a csoporttal kapcsolatos gondok elrejtésére szolgál. A tilzott verbalitáshoz tagok szavaival hangozó érzelmek elrejtésének eszközei, mint amilyeneket a hallgató tag rejtett egészen más módon.

## A csoport, mint kliens

Lawrence Schulman

In: Schulman, L.: *Skills of Helping Individuals and Groups*, Iasaca, Ill.: F.E. Peacock Publishers, 1974, pp. 293-326, "working with the Group as a Client"

Itthon a fejezetben részletesebben vizsgáljuk a csoportot, hogy megértsük jellemzőit és dinamikáját, továbbá kidolgozzuk a szociális munkás lehetséges beavatvási stratégiáit. Először is a csoportot az "élő organizmus" modelljének segítségével jellemezzük, mint olyan egészt, amely több részei pusztán összegénél. Majd meg fogjuk látni, hogy a csoport különböző feladatairól szólunk, arról, hogyan foglalkozik a csoport a szociális munkáshoz fűződő kapcsolataival (szociális témakörre), a tagok közötti kapcsolatokkal (intimitás témakörre), és a csoport belső struktúrájával (csoportstruktúra, kommunikációs sémák, szerepek). Ezáltal a csoportnak a környezetével fenntartott kapcsolataival összefüggő feladatairól beszélhetünk. Gyakorlati példákon keresztül vizsgáljuk meg a szociális munkásnak a különböző klienseivel, a csoporttal való foglalkozással kapcsolatos feladatait.

Ezen fejezet fő célja nem a szakirodalom felsorolása, hanem annak bemutatása, hogyan tudjuk gyakorlati szakemberek alkalmazni a különböző elméleti áramlatok és kutatási eredményeket annak érdekében, hogy egy integrált csoportmunka modelljének alkothassanak a maguk számára. Három elméleti modelljén keresztül kiemelteszünk megfigyelésekre a csoport feladataival összefüggésben a különböző modellek (Bennis és Shepard-ét, 1956, valamint Bionét, 1961) és a csoportmunka modelljének (Hollmans, 1950). Mint ahogy a későbbiekben kiderül, nagyon sokféle tartalmú olyan gondolatokat, amelyek relevánsak a csoportmunka tevékenységében is.

### A csoport mint élő organizmus

A csoportmunka modelljének felmenni egy olyan komplex jelenséget, mint a csoport, az élő organizmusunk. A modell szimbolikus formában jeleníti meg